

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL NAZİRLİYİ  
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

İxtisas 050647- Metrologiya, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma mühəndisliyi

Qrup 318

**BURAXILIŞ İŞİ**

Mövzu “Sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyalarının səlahiyyətliliyinə  
tələblərin təhlili”

Tələbə: Rüstəмова L.S.

Rəhbər: prof. Şamxalov O.Ş.

Kafedra müdiri: dos. Aslanov Z.Y.

**B A K I - 2015**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL NAZİRLİYİ**  
**AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

Fakültə “Əmtəəşünaslıq” Kafedra “Standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma”  
İxtisas 050647- Metrologiya, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma mühəndisliyi

Təsdiq edirəm:  
Kafedra müdiri

« \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2015

**BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ**  
**TAPŞIRIQ**

Qr.№ 318, Rüstəmovə Lamiyə Sahib  
(soyadı, adı, atasının adı)

1. Mövzunun adı: “Sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyalarının səlahiyyətliliyinə tələblərin təhlili”

2. Mövzu üzrə tapşırıq: Sertifikatlaşdırma, sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyaları, onların akkreditasiyası haqqında normativ sənədləri, ədəbiyyat materiallarını toplamaq, təhlil etmək və öyrənmək.

3. Hesabat-izahat yazısının məzmunu / işlənəcək sualların siyahısı/1.AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin qurulma prinsipləri. 2.AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində məhsulların sertifikatlaşdırılmasının təşkili.3. Akkreditasiyaya iddia edən sınaq laboratoriyalarının fəaliyyətinə qoyulan ümumi tələblər. 4. Sınaq laboratoriyasının “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin strukturuna normativ tələblər. 5.Akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasının funksiyalarının təhlili.6. Akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasının idarəetmə sistemi elementlərinə tələblərin təhlili.7.Akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasında sifarişçilərə xidmətin təşkilinə və işlərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına tələblərin təhlili

4. Qrafiki materiallar 1 şəkil

5. Tapşırığın verilmə tarixi 27 yanvar 2015-ci il

6. İşin təhvil verilmə müddəti 11 may 2015-ci il

TƏLƏBƏ \_\_\_\_\_  
/ imza /

RƏHBƏR \_\_\_\_\_  
/ imza /

## REFERAT

Buraxılış işi “Sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyalarının səlahiyyətliliyinə tələblərin təhlili” mövzusunda həsr edilmişdir. O, giriş hissədən, yeddi bölmədən, nəticə və təkliflərdən, istifadə olunan ədəbiyyatın siyahısından ibarətdir.

Giriş hissədə mövzunun aktuallığı əsaslandırılır. Birinci bölmədə AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin qurulma prinsipləri haqqında məlumatlar verilmiş, ikinci bölmədə isə AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində məhsulların sertifikatlaşdırılmasının təşkili təhlil olunmuşdur. Üçüncü və dördüncü bölmələrdə akkreditasiyaya iddia edən sınaq laboratoriyalarının fəaliyyətinə qoyulan ümumi tələblərin, sınaq laboratoriyasının “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin strukturuna normativ tələblərin, beşinci və altıncı bölmələrdə akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasının funksiyalarının, onun idarəetmə sistemi elementlərinə tələblərin təhlili verilmişdir. Yeddinci bölmədə akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasında sifarişçilərə xidmətin təşkilinə və işlərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına tələblər şərh olunur.

Buraxılış işi nəticə və təkliflərlə yekunlaşır. O, 52 səhifə əlyazmasından, o cümlədən bir şəkildən ibarətdir.

## GİRİŞ

Azərbaycan Respublikasında qüvvədə olan norma və qaydalara uyğun qurulmuş və fəaliyyət göstərən Milli sertifikatlaşdırma sistemi yaradılmışdır. Hal-hazırda həmin sistem beynəlxalq, regional və ayrı-ayrı ölkələrin sertifikatlaşdırma sistemləri ilə qarşılıqlı əlaqə şəraitində işləyir. Ölkənin sertifikatlarının və uyğunluq nişanlarının xaricdə tanınmasını təmin etmək üçün uyğunluğun qiymətləndirilməsi və təsdiqi üzrə qaydalar və tövsiyələr işlənib hazırlanarkən beynəlxalq və regional təşkilatların normativ sənədlərində şərh edilmiş qaydalar nəzərə alınır, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində bu sahədə uzun illər ərzində toplanmış qabaqcıl təcrübə öyrənilir, tətbiq edilir.

Sertifikatlaşdırma məhsulların, proseslərin, xidmətlərin standartların və digər normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunun yoxlanması və təsdiq edilməsi sahəsində geniş imkan və vasitələrə, hüquqi bazaya malikdir. Sertifikatlaşdırma məhsulların istehsalı, xidmətlərin göstərilməsi sahəsində keyfiyyətlə bağlı çox geniş məsələlər üzrə düzgün və mütərəqqi qərarların qəbul edilməsinə, onların ölkədə və xaricdə maneəsiz realizasiyasına imkan və şərait yaradır.

Sınaqların keçirilməsi sertifikatlaşdırma üzrə fəaliyyətin mühüm tərkib hissəsidir və akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri) AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin təşkilati strukturunun əsas elementlərindən birini təşkil edir.

Sınaqlar mahiyyət etibarını ilə məhsulların sifarişçisinin və istehsalçısının qarşılıqlı əlaqələrinin ayrılmaz hissəsidir. İstehlakçıların məhsullara olan tələblərinin sərtləşməsi, istehsal əlaqələrinin inkişafı, sertifikatlaşmanın daha gəmiş məhsul kütlələrini əhatə etməsi sınaqların sayının xeyli artmasına gətirib çıxarır. Son zamanlar həm ölkə daxilində, həm də xarici ticarət əməliyyatlarında sertifikatlaşma sınaqlarının həcmi kəskin sürətdə artmışdır. Elə hallar olur ki, eyni məhsulun təkrar sınaqlarının nəticələri bir-birinə uyğun gəlmir, bu isə mal göndərənə istehlakçı arasında mübahisələrə, göndərilmiş məhsulların geri qaytarılmasına, iqtisadi itkilərə səbəb olur.

Bu gün bütün dünyada sınaqlara sərf edilən əmək və maddi vəsaitlərin azaldılması, mal göndərən və istehlakçı tərəfindən sınaqların təkrarlanmasının aradan qaldırılması kimi böyük bir problem yaranmışdır. Sınaqların əmək tutumunun yüksəlməsi, təkrar sınaqların sayının xeyli artması sınaqların nəticələrinin düzgünlüyünə zəmanət verilməsini aktuallaşdırır. Təkrar sınaqların aparılması zərurətinin aradan qaldırılması və bununla əlaqədar maddi, əmək və maliyyə resurslarının xeyli azaldılması üçün sınaqların nəticələrinin qarşılıqlı tanınması kimi məsələnin həlli ortaya çıxmışdır.

Sınaq laboratoriyalarına inamı artırmaq üçün onların akkreditasiya məsələsi, yəni onlara təhkim olunmuş məhsul növlərinin sınaqlarının lazımi səviyyədə aparılmasını təmin etmək üçün bu laboratoriyaların səlahiyyətlərini və avadanlıqla təminatının vəziyyətini təsdiqləmək mühüm bir zəryətə çevrilir. Bir sıra inkişaf etmiş ölkələrdə hökumət səviyyəsində sınaq laboratoriyalarının akkreditasiya sistemi yaradılmışdır. Bu sistem sınaq laboratoriyalarının səlahiyyətlərinin rəsmi tanınması üçün normativ tələbləri, prosedur qaydaları müəyyənləşdirir, onların akkreditləşdirilməsini həyata keçirir. Qeyd olunan məsələlərin aktuallığı nəzərə alınaraq buraxılış işinin mövzusu sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyalarının səlahiyyətliliyinə tələblərin təhlilinə həsr olunmuşdur.

## **1. AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin qurulma prinsipləri**

Azərbaycan Respublikasının ərazisində məhsulların, proseslərin və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması aşağıdakı məqsədlər üçün aparılır:

1. Əhalinin həyatı, sağlamlığı, əmək və ətraf mühit üçün təhlükəli olan məhsulun (prosesin, xidmətin) buraxılmasının və satışının qarşısını almaq.
2. İstehlakçılara məhsulun səriştəli seçilməsində köməklik göstərmək.
3. Respublikada müəssisələrin beynəlxalq iqtisadi, elmi-texniki əməkdaşlıqda və beynəlxalq ticarətdə iştirakı üçün şərait yaratmaq.

Sertifikatlaşdırma üzrə işlər sertifikatlaşdırma sistemləri yaratmaq yolu ilə təşkil olunur. Hər bir sistem üçün oxşar (həmcins) məhsulun istehsal xüsusiyyətlərini, tədarükünü, beynəlxalq sistemlərin və sazişlərin tələblərini nəzərə almaqla sertifikatlaşdırma qaydaları müəyyənləşdirilir.

Sertifikatlaşdırma sistemi yaradılarkən:

- sertifikatlaşdırma obyektı, verilmiş sistemdə uyğunluğuna sertifikatlaşdırılan nomativ sənədlərin növləri, kateqoriyaları təyin olunmalıdır;
- sertifikatlaşdırmanın qaydaları və üsulları müəyyən olunmalıdır.

AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi xarici ölkələrdə sertifikatların və uyğunluq nişanlarının tanınmasını təmin etmək üçün qüvvədə olan beynəlxalq norma və qaydalara uyğun qurulur və fəaliyyət göstərir. Əgər Azərbaycanın iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrdə AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində nəzərdə tutulduğundan fərqli qaydalar varsa, beynəlxalq müqavilənin qaydalarına əməl olunur. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi beynəlxalq, regional və digər ölkələrin Milli sertifikatlaşdırma sistemləri ilə qarşılıqlı əlaqədə işləyir.

AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi sertifikatlaşdırma üzrə funksiyalar həvalə olunmuş dövlət orqanlarının, sınaq laboratoriyalarının, başqa ölkə, təşkilat və müəssisələrin iştirakı üçün açıqdır. Burada istehsalçıların, istehlakçıların, sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, sınaq laboratoriyalarının, həmçinin digər marağı olan müəssisə və təşkilatların, ayrı-ayrı şəxslərin Sistemin fəaliyyəti, onun qaydaları, sertifikatlaşdırmanın nəticələri haqqında informasiyadan sərbəst istifadə imkanı

nəzərdə tutulur. Eyni zamanda kommersiya sirri təşkil edən informasiyanın məxviliyi təmin olunur.

Milli sertifikatlaşdırma sisteminin rəsmi dili Azərbaycan dilidir. Bytyn sənədlər (sifarişlər, protokollar, aktlar, attestatlar, sertifikatlar və s.) Azərbaycan dilində tərtib olunur. Lakin sifarişçinin arzusu ilə sənədlərin nüsxələri, xüsusi ödənişlə, istənilən dildə verilə bilər.

AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin təşkilati strukturuna aşağıdakılar daxildir:

- Sertifikatlaşdırma üzrə milli orqan;
- oxşar məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə akkreditləşdirilmiş orqanlar;
- akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri);
- keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması və istehsalatın attestasiyası üzrə akkreditləşdirilmiş orqanlar;

- məhsulun istehsalçıları və (yaxud) tədarükçüləri.

Sertifikatlaşdırma üzrə milli orqanın vəzifələri aşağıdakılardır [4]:

- müvafiq dövlət orqanları ilə birlikdə respublikada sertifikatlaşdırmanın istifadəsi, inkişafı, və təkmilləşdirməsi üzrə ümumi siyasətin işlənilməsi hazırlanması;
- respublikada sertifikatlaşdırmanı təmin edən işlərin təşkili və koordinasiyası;
- sertifikatlaşdırma məsələləri üzrə başqa ölkələrin, beynəlxalq təşkilatların səlahiyyətli orqanları ilə müəyyən olunmuş qaydada qarşılıqlı fəaliyyət;
- AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin strukturunu, sertifikatını, uyğunluq nişanını və onların tətbiqi qaydalarını müəyyən etmək;
- sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının akkreditləşdirilməsini, həmçinin ekspert-auditorların attestasiyasını və onların fəaliyyətinə müfəttiş nəzarətini həyata keçirir;
- AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin Dövlət Reestrini aparır;
- akkreditləşdirmə, sertifikatlaşdırma və attestasiya üzrə qiymət və taarifləri müəyyənləşdirir;

- sertifikatlaşdırma və akkreditləşdirmənin nəticələri ilə bağlı apelyasiyalara baxır;

- verilmiş konkret məhsul növü üçün sertifikatlaşdırma üzrə orqan olmadıqda həmin orqanın funksiyasını həyata keçirir;

- sistemin qaydalarına riayət olunmasına müfəttiş nəzarətini həyata keçirir.

Sertifikatlaşdırma sistemlərinə başçılıq edən orqanlar, kommersion sirri təşkil edən məlumatlar istisna olmaqla məhsulun sertifikatlaşdırılmasının qayda və üsulları haqqında məlumatları əlaqədar tərəflərin nəzərinə çatdırmağa borcludur. Kommersion sirri təşkil etməyən məlumatların siyahısı sertifikatlaşdırma sistemlərinə başçılıq edən orqanlar tərəfindən müəyyənləşdirilir və əlaqədar tərəflərin nəzərinə çatdırılır.

Sertifikatlaşdırma sistemlərinə rəhbərliyi həyata keçirən dövlət idarətmə orqanları sertifikatlaşdırma üzrə səlahiyyət verilmiş orqan hesab edilir. Bu orqan öz səlahiyyəti daxilində aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- təhkim olunmuş məhsul növləri üzrə Azərbaycan Respublikası ərazisində sertifikatlaşdırmanın ümumi prinsiplərini müəyyənləşdirir;

- beynəlxalq və regional sertifikatlaşdırma sistemlərinə qoşulma haqqında qərarlar qəbul edir, sertifikatlaşdırmanın nəticələrinin qarşılıqlı tanınması haqqında sazişlər bağlayır;

- xarici orqanlarla qarşılıqlı əlaqədə və beynəlxalq təşkilatlarda sertifikatlaşdırma məsələləri üzrə Azərbaycan Respublikasını təmsil edir.

Məhsul sertifikatlaşdırılarkən sertifikatlaşdırma üzrə orqan müsbət qərar qəbul edərsə, sifarişçiyə sertifikat, məhsulu uyğunluq nişanı ilə nişanlamaq hüququ verən lisenziya (sertifikat lisenziyası) verilir (müddəti 3 ildən çox olmamaq şərti). Bu uyğunluq sertifikatı Sistemin Dövlət Reyestrində qeydiyyatdan keçirilir. Uyğunluq nişanı qanunla müdafiə olunur, ondan qanunsuz olaraq, əsas olmadan istifadə və tətbiq etmə qadağandır.

Sertifikatlaşdırma sahəsində obyektlərin, iş iştirakçılarının və sənədlərin qeydiyyatdan keçirilməsində Reyestrin aparılmasında məqsəd onların uçotunu aparmaq, sertifikatlara, attestatlara hüquqi qüvvə vermək, həmçinin texniki siyasətin



və məhsulun sertifikatlaşdırılmasının idarə olunması üzrə işlərin sistemli informasiya xidmətini təşkil etməkdir [7].

Əgər məhsul insanların həyatı, sağlamlığı, əmlakı və ekoloji təhlükəsizliyi üzrə göstəricilərə malikdirsə, onlar məcburi sertifikatlaşdırmadan keçməlidir. Məhsulun (prosesin, xidmətin) normativ sənədlərində belə tələblər olmadıqda, lakin onun istifadəsi və daşınması zamanı təhlükə ehtimalı olduqda sənədlər göstərilən tələbləri daxil etmək məqsədilə yenidən baxılmalıdır.

Məcburi sertifikatlaşdırma sınaqları müvafiq sertifikatlaşdırma sistemində akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyalarında aparılır. Sınaq metodları əsasən normativ sənədlərdə göstərilir, əgər burada metodlar göstərilməzsə, sınaqlar sertifikatlaşdırma üzrə orqanın müəyyən etdiyi metodikalarla aparılmalıdır.

Sertifikatlaşdırma üzrə milli və səlahiyyət verilmiş orqanlar xammal, material, yarımfabrikatların onların bəzi xassələri, əlamətləri və s. üzrə məcburi sertifikatlaşdırılmasını aparmaq hüququna malikdir. Bunlar elə xarakteristikalar və əlamətlərdir ki, normativ sənədlərdəki təhlükəsizlik göstəriciləri üzrə tələblərin yerinə yetirilməsini təmin edir.

Məcburi sertifikatlaşdırmaya aid edilən məhsulların siyahısı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq olunur və ona ildə bir dəfədən az olmamaq şərti ilə yenidən baxılır.

Belə məhsulların realizasiyası aşağıdakı hallarda qadağan edilir [4]:

- sertifikatlaşdırmaya təqdim edilməmişdirsə;
- sertifikatlaşdırmadan keçə bilməmişdirsə;
- uyğunluğu sertifikatlaşdırılmış tələblərə daha cavab vermirsə;
- sertifikatın qüvvədə olduğu müddət sona çatmışdırsa, ondan istifadə dayandırılmışdırsa, yaxud ləğv edilmişdirsə.

Əgər digər ölkənin qanunvericiliyi yol verirsə, sahibkar məhsulun sertifikatlaşdırmadan keçməsinə təsdiq edən sənəd olmadan onu Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənarında realizə edə bilər. Qanunvericilik aktları qadağan etmərsə, məhsul təyinatına uyğun olmayan digər məqsədlər üçün belə

sənədsiz istifadə oluna bilər. Ancaq bu halda da vətəndaşların həyatına, sağlamlığına, əmlakına, ətraf mühitə ziyan vurulmamalıdır.

Azərbaycan Respublikasında təyinatı üzrə birbaşa istifadə ediləcək məhsulun idxalına dair müqavilələr bağlanarkən, orada məhsulun sertifikatlaşdırılmasını göstərən və sertifikatlaşdırma üzrə Milli orqan tərəfindən tanınan sertifikatın olması nəzərdə tutulmalıdır. Alınmış Milli uyğunluq sertifikatı, yaxud tanınmış xarici sertifikatlar və uyğunluq nişanları yük, gömrük deklorasiyası ilə birlikdə gömrükxana nəzarəti orqanına təqdim olunur və Azərbaycan Respublikası ərazisinə məhsulun gətirilməsinə icazə almaq üçün lazımlı sənəd hesab olunur.

Məcburi sertifikatlaşdırmanı aparma sxemi sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən seçilir. Könüllü sertifikatlaşdırmanı aparma sxemi isə sifarişçi tərəfindən seçilir və sifarişdə göstərilir. Hər iki sertifikatlaşdırma üzrə işlərin xərci AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin müəyyən etdiyi qaydalarla hesablanır və sifarişçi tərəfindən ödənilir.

## **2. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində məhsulların sertifikatlaşdırılmasının təşkili**

Oxşar məhsulun sertifikatlaşdırılmasının aparılma qaydaları RS-003-93 «AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi. Oxşar məhsulun sertifikatlaşdırma sistemi» rəhbəredici normativ sənədi ilə tənzimlənir. Sertifikatlaşdırma üzrə akkreditləşdirilmiş orqan, yaxud Milli sertifikatlaşdırma orqanının tapşırığı ilə müvəqqəti vəkil edilmiş təşkilat məhsulun sertifikatlaşdırılmasının hazırlığı və təşkili üzrə aşağıdakı işləri görür [5]:

1. Sifarişin verilməsi və baxılması.
2. Sertifikatlaşdırma sxeminin seçilməsi.
3. Sınaqlara məruz qalacaq məmulat nümunələrinin sayının və seçmə qaydalarının təyin edilməsi.
4. Sınağı aparmaq üçün akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyasının təyin edilməsi.

5. Sertifikatlaşdırılan məhsulun sınaqları.
6. İstehsalatın attestasiyası və ya keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması üzrə işlərin aparılma qaydasının təyin olunması və aparılması.
7. İşlərin yerinə yetirilməsi üçün müqavilə layihəsinin hazırlanması.
8. Uyğunluq sertifikatının verilməsinə, yaxud uyğunluq nişanından istifadə olunmasına hüquq verən lisenziyanın verilməsi və qeydiyyatı.
9. Xarici, yaxud beynəlxalq orqan tərəfindən verilmiş uyğunluq sertifikatının tanınması.
10. Sertifikatlaşdırılmış məhsulun stabilliyinə müfəttiş nəzarəti.
11. Sertifikatlaşdırmanın nəticələri barədə informasiya.
12. Appelyasiyalara baxılma.

AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi çərçivəsində məhsulun məcburi və könüllü sertifikatlaşdırmasının aparılması üçün sifarişçi oxşar məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə akkreditləşdirilmiş orqana, o olmadıqda Sertifikatlaşdırma üzrə milli orqana sifariş göndərir.

Sertifikatlaşdırma sertifikatlaşdırma sistemində müəyyən edilmiş sxemlər üzrə aparılır. Sertifikatlaşdırma sxemi dedikdə məhsulların, xidmətlərin, keyfiyyət sistemlərinin və personalın uyğunluğa qiymətləndirilməsi zamanı üçüncü tərəfin fəaliyyətinin tərkibi və ardıcılığı başa düşülür. Azərbaycan Respublikasında tətbiq olunmaq üçün 12 məhsulların sertifikatlaşdırması sxemi və 5 xidmətlərin sertifikatlaşdırılması sxemi tövsiyyə edilir [2].

Məcburi sertifikatlaşdırmanın aparılmasının sxemi məhsulun istehsal, nəzarət və tədarük xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla və Sertifikatlaşdırma üzrə milli orqanla razılaşdırmaqla oxşar məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə orqan tərəfindən seçilir.

Könüllü sertifikatlaşdırmanın aparılma sxemi sifarişçi tərəfindən seçilir və sertifikatlaşdırmaya aid sifarişdə göstərilir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan sifarişçini maraqlandıran obyektin uyğunluğunun qiymətləndirilməsini bacarmalıdır. Bu bacarıq sertifikatlaşdırma üzrə orqanın akkreditləşdirilməsi sahəsi ilə təyin edilir. Əgər verilmiş işi bir neçə sertifikatlaşdırma üzrə orqan apara bilərsə, onda sifarişçi onlardan hər hansı birinə müraciət edə bilər. Sifariş adətən sertifikatlaşdırma sistemində qəbul edilmiş forma üzrə göndərilir. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan bu sifarişə baxır və öz qərarını sifarişçiyə göndərir. Sifariş üzrə qərar da müəyyən formaya malikdir. Bu formada sertifikatlaşdırmanın bütün əsas şərtləri, o cümlədən sertifikatlaşdırma sxemi, sınaqları aparmaq üçün sınaq laboratoriyalarının adları (əgər oxnlar sertifikatlaşdırma sxemində nəzərdə tutulmuşdursa) və yaxud sifarişçilər tərəfindən seçilməsi üçün onların siyahısı, sertifikatlaşdırmanın aparılması üçün normativ sənədlərin nomenklaturası göstərilir. Sertifikatlaşdırma obyektindən asılı olaraq uyğunluğun qiymətləndirilməsi mərhələsi öz xüsusiyyətinə malikdir. Məhsul üçün bu mərhələ məmulatların nümunələrinin seçilməsi və identifikatlaşdırılması və onların sınağından ibarətdir. Seçilən nümunələr istehlakçılara göndərilən məhsul kimi olmalıdırlar. Nümunələr hazır məhsuldan təsadüfi formada seçilir. Seçilmiş nümunələri seçilmə yerində əsas məhsuldan izolə edirlər, qablaşdırırlar, surğucayırırlar və ya möhürləyirlər. Sonra akt tərtib olunur. Nümunələrin saxlanması, daşınması və sınağa hazırlanmasının bütün mərhələlərində, həmçinin sınaq prosesində məhsulun normativ sənədində verilmiş tələblərə riayət olunmalıdır. Sertifikatlaşdırma işlərinin gedişi zamanı nümunələrin hərəkətinin bütün mərhələləri jurnalda qeyd olunur və məsul şəxsin imzası ilə təsdiqlənir.

Sınaq laboratoriyası və ya sertifikatlaşdırma üzrə orqan seçilmiş nümunələr dəstinə əlavə olaraq hər məhsul növündən nəzarət nüsxəsi kimi saxlanmaq üçün bir ədəd nümunə (tez xarab olanlardan başqa) daxil edə bilər. Bu nəzarət nümunəsinin saxlanma müddəti sertifikatın təsir müddətinə və ya məhsulun yararlılıq müddətinə uyğun olmalıdır. Bu müddət qurtardıqdan sonra nümunələr sifarişçiyə qaytarılır.

Sınaq üçün nümunələrin seçilməsi bir qayda olaraq sınaq laboratoriyası və ya onun tapşırığı ilə digər səlahiyyətli orqan tərəfindən həyata keçirilir. Sınağın iki və daha çox sınaq laboratoriyalarında keçirildiyi hallarda nümunələrin seçilməsi

sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən həyata keçirilə bilər. Bu zaman zərurət yarandıqda sınaq laboratoriyaları nümunələrin seçilməsində iştirak edə bilərlər.

Sertifikatlaşdırma üçün sınaqlar məhsulun normativ sənədlərində nəzərdə tutulmuş sınaqların aparılmasına akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyalarında aparılır. Səlahiyyətliyə və müstəqilliyə akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyası olmadığı hallarda sertifikatlaşdırma məqsədi ilə sınaqlar ancaq səlahiyyətliyə akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyalarında konkret məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə orqanın nümayəndəsinin nəzarəti altında aparıla bilər. Bu cür sınaqların obyektivliyini sınaq laboratoriyası ilə yanaşı ona sınağın aparılmasını tapşırılmış sertifikatlaşdırma üzrə orqan təmin edir. Bu halda sınaqların protokolu sınaq laboratoriyasının və sertifikatlaşdırma orqanının səlahiyyətli mütəxəssisləri tərəfindən imzalanır.

Sınaq protokolları sifarişçiyə və sertifikatlaşdırma üzrə orqana təqdim edilir. Sınaq protokollarının nüsxələri sertifikatın təsir müddətindən az olmayan müddətdə saxlanılır. Protokolların nüsxələrinin konkret saxlanma müddətlərini oxşar məhsulların sertifikatlaşdırma sistemində və sınaq laboratoriyasının sənədlərində müəyyənləşdirirlər. Bu, həmçinin məhsulun tələblərə uyğun olmadığına görə sertifikatın verilmədiyi hallara da aiddir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqana daxil olmuş sınaq protokolları, istehsalatın qiymətləndirilməsinin nəticələri, məhsulun uyğunluğu haqqında digər sənədlər məhsulun verilmiş tələblərə uyğunluğu haqqında qərar qəbul etmək üçün diqqətlə təhlil edilirlər. Təhlilin nəticələri üzrə ekspert rəyi tərtib olunur. Bu sənəd əsasında sertifikatlaşdırma üzrə orqan uyğunluq sertifikatı vermək haqqında qərar qəbul edir. Müsbət qərar qəbul edildikdə sertifikat hazırlanır. Sertifikatda onun verilməsi üçün əsas və qeydiyyat nömrəsi göstərilir. Bu nömrə olmasa, sertifikat qüvvədə olmur. Əgər ekspert rəyi mənfidirsə, onda sertifikatlaşdırma üzrə orqan sifarişçiyə səbəbini gös-tərməklə imtina haqqında qərarını verir.

Təhlükəsizlik sahəsində xüsusi tələblərin qoyulduğu məhsul növlərinə sertifikat ancaq onların təhlükəsizliyini və digər spesifik keyfiyyətini təsdiq edən gigiyenik, fitosanitar və digər xüsusi sertifikatlar olduğu zaman verilir. Ölçmə vasitələri

uyğunluq sertifikatı alana qədər dövlət metroloji nəzarətindən keçməlidirlər. Bu müddəalar həm ölkə daxilində istehsal olunan, həm də xaricdən gətirilən məhsullara aiddir.

Uyğunluq sertifikatının təsir müddətini sertifikatlaşdırma üzrə orqan təyin edir, bu müddət sertifikatlaşdırma sxemi nəzərə alınmaqla üç ildən artıq olmur [5].

Məhsulun sertifikatlaşdırılması haqqında məlumat onun texniki (texniki pasport, etiketka və s.) və müşayiətedici sənədlərində göstərilir.

Istehsalçı, sertifikatlaşdırma üzrə orqandan lisenziya alaraq, sertifikatlaşdırılmış məhsulunu uyğunluq nişanı ilə nişanlamaq hüququnu qazanır. Milli uyğunluq nişanı sertifikatlaşdırmadan keçmiş məhsulun (prosesin, xidmətin) nişanlanması üçün istifadə edilir. Mövcud qayda üzrə qeydiyyatdan keçmiş sertifikatı olan məhsul Milli uyğunluq nişanı daşımaq hüququna malikdir.

Milli uyğunluq nişanının iki forması qəbul edilmişdir [6]:

1) insanların həyatının, sağlamlığının qorunması və ətraf mühitin mühafizəsinin tələblərini ödəyən məhsullar üçün;

2) daha geniş göstəriciləri ödəyən məhsullar, həmçinin proses və xidmətlər üçün.

Uyğunluq nişanının məhsulda, qablamada və sənədlərdə nişanlanma yerini müəssisə özü müəyyən edir. Xidmət və proseslər üçün Milli uyğunluq nişanı göndərilən sənədlərdə əks etdirilir. Milli uyğunluq nişanının təsviri berrəngli fonda yerinə yetirilməlidir.

Milli uyğunluq nişanının təsviri məhsulun üzərində, həmçinin proses və xidmətlərə aid sənədlərdə aydın və aşkar əks olunmalıdır. Məhsulun bütün istismarı dövründə uyğunluq nişanının onun üzərində saxlanması təmin olunmalıdır. Uyğunluq nişanı müxtəlif texnologiyalarla yerinə yetirilə bilər.

Sertifikatlaşdırılmış obyektə müfəttiş nəzarəti sertifikatı vermiş orqan tərəfindən həyata keçirilir (əgər sertifikatlaşdırma sxemi ilə nəzərdə tutulmuşdursa). Bu nəzarət sertifikatın bütün təsir müddətində dövrü yoxlamalar formasında ildə bir dəfə aparılır. Müfəttiş nəzarəti zamanı sertifikatlaşdırma üzrə orqanın komissiyasında Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin

ərazi orqanlarının mütəxəssisləri, istehlakçılar cəmiyyətinin və digər maraqlı təşkilatların nümayəndələri iştirak edə bilərlər. Plandan kənar yoxlamalar məhsulun və xidmətlərin keyfiyyətinə ciddi iradlar haqqında informasiya daxil olduğu halda, həmçinin sertifikatlaşdırılmış məmulatın konstruksiyasında ciddi dəyişikliklər zamanı həyata keçirilir. Bu cür yoxlamalar həmçinin xidmətlərin göstərilmə texnologiyasında və ya müəssisənin təşkilati strukturunda keyfiyyət sisteminin elementlərinə təsir edə bilən dəyişikliklər olduqda aparılır.

Müfəttiş nəzarəti sertifikatlaşdırılmış obyekt haqqında informasiyanın təhlilindən və məhsulun nümunələrinin, xidmətlərin və keyfiyyət sistemi elementlərinin seçmə yoxlamalarının keçirilməsindən ibarətdir. Sertifikatlaşdırılmış mütəxəssisə nəzarət zamanı onun işinin qəbul edilmiş kriterlərə uyğunluğu yoxlanılır. Müfəttiş nəzarətinin yekununa görə akt tərtib edilir. Aktda sertifikatın fəaliyyətinin saxlanılmasının mümkünlüyü yaxud onun fəaliyyətinin dayandırılması haqqında təklif verilir. Sertifikatın fəaliyyətinin dayandırılması haqqında informasiya sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən sifarişçinin, istehlakçıların, Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin nümayəndələrinin və sertifikatlaşdırma sisteminin digər iştirakçılarının nəzərinə çatdırılır. Sertifikatın fəaliyyətinin dayandırılması onun istifadəsi zamanı meydana çıxan və qısa müddət ərzində aradan qaldırıla bilən pozuntular aşkar edildikdə həyata keçirilir. Bu halda sertifikatlaşdırma üzrə orqan sifarişçiyə korrektəedici tədbirlərin həyata keçirilməsini tapşırır və onların realizə edilmə müddətlərini müəyyənləşdirir. Sifarişçi öz tərəfindən onun məhsulunun və ya xidmətinin istehlakçılarına aşkar edilmiş uyğunsuzluqlar haqqında məlumat verir və lazımı tədbirləri görür.

Korrektəetmə tədbirləri məhsulun qoyulmuş tələblərə uyğunluğunun pozulması hallarında həyata keçirilir. Tədbirləri sertifikatın və lisenziyanın təsirini dayandıran sertifikatlaşdırma üzrə orqan təyin edir və bu haqda sertifikatlaşdırmanın maraqlı iştirakçılarını məlumatlandırır. Sonra orqan korrektəedici tədbirlərin yerinə yetirilmə müddətini müəyyənləşdirir və istehsalçı tərəfindən onların aparılmasına nəzarət edir. Belə şəraitdə istehsalçı məhsulun istifadəsinin təhlükəli olması haqda istehlakçılara və bütün maraqlı təşkilatlara xəbər verməlidir. Əgər korrektəedici tədbirlər müsbət

nəticələr vermişdirsə, onda sertifikatlaşdırma üzrə orqan istehsalçını məcbur edir ki, məmulatı başqa cür nişanlasın. Bu haqda sertifikatlaşdırmada iştirak edənlər məlumatlandırılırlar. Korrektəedici tədbirlərin yerinə yetirilməməsi və ya səmərəsizliyi zamanı sertifikat və uyğunluq nişanına lisenziya ləğv olunur.

Uyğunluq sertifikatının fəaliyyətinin və uyğunluq nişanının tətbiqinə verilmiş hüququn ləğv edilməsi məhsulun və xidmətin normativ sənədlərin tələblərinə uyğun gəlmədiyi zaman, həmçinin sertifikatlaşdırma obyektinin normativ sənədlərində, məhsulun istehsal texnologiyasında, konstruksiyasında, komplektliliyində və ya xidmətin tərkibində dəyişikliklər baş verdiyi zaman həyata keçirilir. Sertifikatın fəaliyyəti onun sertifikatlaşdırma sisteminin reestrindən çıxarıldığı vaxtdan dayandırılır.

### **3. Akkreditasiyaya iddia edən sınaq laboratoriyalarının fəaliyyətinə qoyulan ümumi tələblər**

Hüquqi şəxs statusuna malik olan yaxud hüquqi şəxs statusulu təşkilat və ya müəssisənin struktur bölməsinə daxil olan istehsalçılardan, istehlakçılardan və layihəçilərdən asılı olmayan və işlərin obyektiv, tam və dəqiq yerinə yetirilməsini təmin edən laboratoriya texniki səlahiyyətliyə və müstəqilliyə akkreditləşdirilir [6].

Normativ sənədlərə istinadlar etməklə bəzi terminlərin mahiyyətini nəzərdən keçirək[ 1, 4, 8]:

akkreditasiya - sertifikatlaşdırma üçün hər hansı bir fəaliyyət əöstərmək üçün səlahiyyətlərin rəsmi tanınması:

uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində akkreditasiya – qurumun uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində fəaliyyət göstərməsi üçün akkreditasiya tələblərinə cavab verməsinin akkreditasiya orqanı tərəfindən təsdiqlənməsi;

sınaq – malın (xidmətin, işin), prosesin müvafiq standartda, texniki rəqlamentdə və digər normativ hüquqi aktda müəyyən olunmuş göstəricilərə uyğunluğunun təyin edilməsi üzrə texniki əməliyyat;



akkreditasiya olunmuş laboratoriyalar - konkret məhsul növlərinin (proseslərin, xidmətlərin) sınağının və ya konkret sınaq növlərinin aparılmasına dair səlahiyyətləri rəsmi surətdə tanınmış sınaq laboratoriyaları;

akkreditasiya şəhadətnaməsi - akkreditasiyanın müəyyən sahə üçün verildiyini təsdiq edən rəsmi sənəd və ya sənədlər toplusu

Sertifikatlaşdırmanı aparan zaman sınaq laboratoriyası işdə sifarişçi ilə qərəzsiz olmalı, qərar qəbul etdikdə qeyri-asılılığını təmin etməli, yuxarı rəhbərlik tərəfindən toxunulmamazlığa (əgər laboratoriya hər hansı təşkilatın tərkib hissəsidirsə), həmçinin texniki səriştəliliyə malik olmalıdır.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqanda olduğu kimi, bu göstəricilər laboratoriyanın hüquqi statusu, inzibati və təşkilati strukturu ilə təyin edilir. Sınaq laboratoriyasının hüquqi statusu qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olmalıdır. O, müstəqil hüquqi şəxs və ya onun tərkibində bölmə kimi fəaliyyət göstərə bilər. Sınaq laboratoriyaları və onların personalı sınaqların nəticələrinə təsir göstərə bilən kommersiya, maliyyə, inzibati və ya digər təzyiqlərə məruz qalmamalıdır. Sınaqların nəticələrinə kənar təşkilatlar və ya şəxslər tərəfindən hər cür təsir istisna olunmalıdır. Sınaq laboratoriyasının onun qərarlar qəbul etməsində qeyri-asılılığa və sınaqları aparan zaman ehtirassızlığa görə etibarlılığının itirilməsinə şərait yaradan fəaliyyətlə məşğul olmağa hüququ yoxdur. Sınaqları aparan personalın əmək haqqı onların sayından və nəticələrindən asılı olmamalıdır. Əgər məmulatı onun işlənilib hazırlanmasında, istehsalında və ya realizə edilməsində iştirak etmiş təşkilatlar (məsələn, istehsalçı) sınağırsa, onda sınaqların obyektivliyini təmin etmək üçün əlavə tələblər işlənilib hazırlanmalıdır.

Sınaq laboratoriyasının texniki səriştəliliyi aşağıdakıların olması ilə təyin edilir: yüksək peşə hazırlıqlı personalın, lazımi ölçmə, sınaq və nəzarət vasitələrinin; ətraf mühitə malik müvafiq otaqların; sənədləşdirilmiş işçi proseslərin; sınaq metodlarına və vasitələrinə normativ-metodiki sənədlərin; sınaqların keyfiyyətinin təmin edilməsi sisteminin.

Sınaq laboratoriyasının personalı lazımi ixtisas üzrə təhsilə malik olmalıdır. Bu zaman aşağıdakı momentlər nəzərə alınır: baza təhsili; laboratoriyada işə başlayana

qədər xüsusi peşə təhsili; laboratoriyada işlədikdən sonra xüsusi suallar üzrə hazırlılığı; ixtisasının artırılması zamanı aldığı və konkret sınaqların aparılması üçün lazım olan ölçmə, sınaq və nəzarət metodları və vasitələri üzrə biliyinin olması; sınaq qruplarında və ya sınaq laboratoriyasında rəhbər vəzifədə iş təcrübəsi.

Laboratoriya kadrların peşə hazırlığına, praktiki təcrübəsinə aid lazımı məlumatlara və sənədlərə malik olmalıdır. Bu məlumatlar «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədində verilir [6].

Hər bir mütəxəssis üçün onun funksiyalarını, vəzifələrini, hüquqlarını və məsuliyyətini, təhsilinə, texniki biliyinə və iş təcrübəsinə tələbləri müəyyənləşdirən vəzifə təlimatı nəzərdə tutulmuşdur. Bilavasitə sınaqların aparılmasında və sınaq obyektinin qiymətləndirilməsində iştirak edən mütəxəssislər və ekspertlər qoyulmuş qaydada attestasiyadan keçməlidirlər. Məxviliyin təmin edilməsi məqsədilə laboratoriyanın personalı professional sirlərin yayılmaması üçün öhdəlik götürməlidir.

Sınaq laboratoriyaları ölçmə, sınaq və nəzarət vasitələri, həmçinin sınaqları və ölçmələri düzgün aparmaq üçün materiallarla (kimyəvi reaktivlərlə, maddələrlə və s.) təchiz olunmalıdır. Bunlar laboratoriyanın sərəştəliyini tanımaq üçün tələb olunurlar. Müstəsna hallarda müqavilə əsasında laboratoriyaya məxsus olmayan avadanlıqlardan istifadə etmək olar. Lakin bu avadanlıqlar attestasiyadan keçirilməli, ölçmə vasitələri isə müəyyən edilmiş qaydada yoxlanılmalıdır. Sınaqların texniki vasitələrlə təchizatı üzrə məlumatlar «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədində verilir.

Laboratoriyanın avadanlıqları, o cümlədən ölçmə vasitələri, öz təyinatları üzrə istifadə olunmalıdırlar. Sınaq zamanı şübhəli nəticələr verən nasaz avadanlıqlar istismardan çıxarılmalıdır. Bu cür avadanlıqları təmir edilənə qədər xüsusi yerlərdə saxlamaq lazımdır. Təmindən sonra sınaq (yoxlama, kalibrləmə) vasitəsilə onların yararlılığı təyin edilir və onlar sınaq laboratoriyasına istifadə üçün yenidən qaytarılır. Sınaq və ya ölçmələr üçün istifadə edilən hər bir avadanlıq qeydiyyat kartasına malik olmalıdır.

Ölçü və sınaq avadanlıqlarının kalibrlənməsi və ya yoxlanması zəruri hallarda onların istismara verilməsindən əvvəl və sonra müəyyən proqrama uyğun aparılır.

Sınaq laboratoriyasının yerləşdiyi otaqlardakı şərait sınaqların dəqiqliyinə və düzgünlüyünə mənfi təsir göstərməməlidir. Sınaqların aparılması üçün otaqlar temperaturun artması, toz, nəmlik, buxar, səs, titrəmə və s. kimi faktorların təsirindən müdafiə olunmalı, tətbiq edilən sınaq metodlarının, sanitariya norma və qaydalarının, əməyin təhlükəsizliyi və ətraf mühitin mühafizəsi tələblərinə cavab verməlidir. Sınaq avadanlıqlarının xarab olması riskinin və qorxulu situasiyanın əmələ gəlməsinin qarşısını almaq, əməkdaşların sərbəst hərəkətlərini və işlərinin dəqiqliyini təmin etmək üçün sınaq otaqları geniş olmalıdır. Bu otaqlar tələb olunan avadanlıqla və enerji mənbəyi ilə, lazım gəldikdə isə otaqlarda şəraiti tənzimləyən qurğularla təchiz olunmalıdır. Sınaq zonasına giriş nəzarət altında olmalıdır. Buraya həmçinin laboratoriyanın personalı olmayan şəxslərin daxil olması üçün buraxılış şərtləri təyin edilməlidir. Bu, laboratoriyanın fəaliyyəti haqqında informasiyanın məxviliyinin təmin edilməsi şərtlərindən daha biridir. İstehsalat otaqlarının vəziyyəti haqqında məlumatlar və onların yerləşmə planı «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədinin xüsusi bölməsini təşkil edirlər.

Məmulatların sınaq nümunələri ilə davranış qaydasına (bu proses bəzən nümunələrin menecmenti adlanır) aşağıdakılar daxildir: məmulatların nümunələrinin düzgün seçilib götürülməsi; onların nişanlanması; daşınma və saxlanma şərtlərinə riayət edilməsi. Sınaq üçün daxil olmuş nümunələr normativ sənədlərə uyğunluğa identifikatlaşdırılmalı və müvafiq seçmə protokolu ilə müşayət edilməlidir. Qeydiyyat sistemi nümunələrin istifadə edilməsinin və ya məmulatların sınaqlarının məxvi saxlanmasına zəmanət verməlidir. Zəruri hallarda məmulatların anbarda saxlanma proseduru tətbiq edirlər. Məmulatların saxlanmasının, daşınmasının və sınaqlara hazırlanmasının bütün mərhələlərində onların çirklənmə nəticəsində dağılmaması, korroziyaya uğramaması və ya həddindən çox yük altında saxlanılmaması üçün tədbirlər həyata keçirilməlidir, çünki bu göstərilənlər sınaqların nəticələrinə mənfi təsir edir. Məmulatların istismarı üçün təlimatların tələblərinə riayət edilməlidir. Nümunələrin alınması, saxlanması, qaytarılması (və ya utilləşdirilməsi) müəyyən edilmiş qaydalar əsasında həyata keçirilir.

Laboratoriyada sınaq apararı zaman standartlarla və ya texniki şərtlərlə sınaq prosesləri üçün müəyyənləşdirilmiş sınaq metodlarından istifadə etmək lazımdır. Bu sənədlər sınaqları aparmaq üçün məsul əməkdaşların sərəncamında olmalıdır. Müəyyən sınaq metodunun olmadığı hallarda sifarişçi ilə laboratoriya arasında tətbiq olunan metod haqqında saziş imzalanmalıdır.

Sınaq laboratoriyası tərəfindən aparılmış sınaqların nəticələri düzgün, dəqiq və birmənalı şəkildə protokolda öz əksini tapmalıdır.

Sınaq protokolunun tərtib edilməsi zamanı sınaqların nəticələrinin şərhinə xüsusi fikir verilməlidir. Protokolda şərh edilmiş hər bir məsələ ondan istifadə edən şəxs tərəfindən asan və birmənalı başa düşülməlidir. Hər bir sınaq növü üzrə tərtib olunmuş protokol özünəməxsus məzmununa malik olmalıdır, lakin onun tərtib olunma forması standartlaşdırılmalıdır. Protokol tərtib edilib qurtarıldıqdan sonra ona edilən dəyişikliklər və ya əlavələr «Sınaq protokoluna əlavə» adı altında əlavə sənəd kimi tərtib olunur. Sınaq protokolunda qiymət vermək, sınağın nəticələrinə görə məsləhətlər və tövsiyələr vermək məsləhət görülmür. Sınağın nəticələri tətbiq edilən sınaq metodları üçün işlənmiş təlimatlara müvafiq olaraq dəqiq, tam və birmənalı verilməlidir. Alınmış nəticələri hesabat və ya qiymətləndirilmiş xətaları göstərməklə təqdim etmək lazımdır. Laboratoriya özünün apardığı sınaqların protokolunu əlavə 5-də göstərilmiş formada tərtib edə bilər.

Bütün sınaq protokolları onların məxviliyini təmin edən yerdə saxlanmalıdır (əgər qanunla digər tələblər qoyulmursa) [6].

Müqaviləyə uyğun olaraq sınaq laboratoriyaları sınaqları müstəqil aparmalıdırlar. Lakin müstəsna hallarda sınaq laboratoriyası sınaqların müəyyən hissəsini subpodarat əsasında digər analoji laboratoriyaya verə bilər. Bu zaman sınaq laboratoriyası əmin olmalıdır ki, subpodarat əsasında işləyən laboratoriya sınaq laboratoriyalarının səriştəliliyinə qoyulan tələblərə cavab verir. Sınaq laboratoriyası sınaqların bir hissəsinin digər laboratoriyada aparılması haqqında sifarişçiyə xəbər verməlidir. Subpodarat əsasında sınaq apararı laboratoriya sifarişçi tərəfindən bəyənilməlidir. Sınaq laboratoriyası subpodaratla işləyən laboratoriyanın səriştəliliyini və qoyulmuş tələblərə uyğunluğunu təsdiq edən sənədləri qeydiyyatdan

keçirir və saxlayır, həmçinin subpodarat əsasında yerinə yetirilmiş bütün işlərin qeydiyyatını aparır.

Sınaq laboratoriyasının texniki səriştəliliyini təsdiq edən zəruri elementlərdən biri də onun apardığı sınaq sahəsində normativ sənədlərlə təmin olunmasıdır. Akkreditləşdirilməyə iddia edən sınaq laboratoriyası aşağıdakı sənədlər qrupuna malik olmalıdır: hüquqi sənədlər, təşkilati-metodik sənədlər, sınağı aparılan məhsul üçün normativ sənədlər, keyfiyyətin təmin edilməsi sistemi üçün sənədlər, sınaq və ölçmə avadanlıqları üçün sənədlər, kərgüzarlıq üzrə sənədlər, məmulatların sınağı aparılan nümunələrinin sənədləri, sınaqların aparılması və məlumatların qeydiyyatı üçün sənədlər, otaqlarda şəraiti saxlamaq üçün sənədlər, arxiv üzrə sənədlər.

Sınaq laboratoriyası mütləq onun akkreditləşdirilmə sahəsinə uyğun keyfiyyətin təmin edilməsi sisteminə malik olmalıdır. Bu sistemin elementləri “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinə daxil edilir, bu sənəd isə istifadə üçün laboratoriyanın personalına verilir. Bu sənədin sifarişçilərə təqdim edilməsi üçün onun qısaldılmış variantının da işlənilib hazırlanmasına yol verilir.

Əgər sınaq laboratoriyası EN 45001 Avropa standartına uyğun olaraq yuxarıda sadalanan bütün tələbləri ödəyirsə, onda laboratoriya akkreditləşdirilmək üçün sifariş verir. Sifarişlə birlikdə akkreditləşdirmə üzrə orqana laboratoriyanın ehtirassızlığını, müstəqilliyini, toxunulmamazlığını və texniki səriştəliliyini təsdiq edən bütün zəruri sənədlər göndərilir. Akkreditləşdirmə qaydası həm sertifikatlaşdırma üzrə orqan, həm də sınaq laboratoriyası üçün eynidir.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi hüquqi şəxs statusuna malik olan təşkilat və müəssisənin struktur bölməsinə daxil olan, istehsalçılardan, istehlakçılardan, layihəçilərdən asılı olmayan və işlərin obyektiv, tam və dəqiq aparılmasını təmin edən laboratoriya texniki səlahiyyətliliyə və müstəqilliyə akkreditasiya olunur.

Laboratoriyanın akkreditləşdirilmə sahəsi onun akkreditləşdirilməsi zamanı müəyyən olunur.

Akkreditləşdirilmiş laboratoriya öz fəaliyyətini «sınaq laboratoriyası haqqında Əsasnaməyə uyğun həyata keçirir. Bu Əsasnamə Azərbaycan Respublikasının

Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən təsdiq edilir.

Akkreditləşmə aparılan konkret sınağın keçirilməsi üçün istifadə olunan metodlar standart yaxud sənədləşdirilmiş üsullar əsasında müəyyənləşdirilmişdir.

Akkreditləşmə üçün laboratoriya – sifarişçi Milli sertifikatlaşdırma üzrə orqana sifariş təqdim edir. Sifarişdə aşağıdakılar öz əksini tapmalıdır:

1. Akkreditləşmə sahəsi.
2. Sifarişçi akkreditləşmə sisteminin fəaliyyət qaydalarından xəbərdar olduğunu elan edir və akkreditləşmə qaydalarının yerinə yetirilməsinə öz razılığını təsdiq edir, həmçinin akkreditləşdirilmiş laboratoriyanın sonrakı nəzarəti ilə bağlı xərcləri üzərinə götürür.
3. Sifarişçi akkreditləşdirmə üçün məcburi kriterlərin yerinə yetirilməsinə öz razılığını təsdiq edir.

Sifarişlə bərabər eyni zamanda akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyasının Əsasnaməsinin pasportu və keyfiyyət üzrə rəhbərlik təqdim olunur.

Laboratoriyanın akkreditləşdirilməsi aşağıdakı kimi aparılır. Təqdim olunmuş informasiya xarakterli bütün sənədlər təhlil edilir. Bu sənədlərdə laboratoriyanın lazımi sınaqların tam həcmdə aparılması üçün texniki imkanları, kadr potensialı və s. göstərməlidir. Bu məqsədlə nümunə kimi aparılmış bir neçə sınağın protokolları təqdim edilməlidir.

Təqdim edilən materialların ekspertizası keçirildikdən və akkreditləşdirmə üzrə işlərin davam etdirilməsi barədə qərar qəbul edildikdən sonra Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən laboratoriyanın qiymətləndirilməsi (attestasiyası) üzrə komissiya formalaşdırılır. Komissiyanın tərkibinə istehsalçının, işçitehlakçının, müstəqil sınaq mərkəzinin, elmi-tədqiqat müəssisələrinin və Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin ərazi orqanlarının nümayəndələri daxil edilir. Komissiyaya Sertifikatlaşdırma üzrə Milli orqanın nümayəndəsi başçılıq edir. Komissiyanın tərkibi Azərbaycan Respublikasının

Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən təsdiq edilir.

İşin nəticələrinə görə komissiya müəyyən olunmuş formada akt tərtib edir. Komissiya üzvləri onu imzaladıqdan sonra akt tanış olmaq üçün laboratoriyanın rəhbərliyinə verilir.

Laboratoriyanın akkreditləşməyə hazırlığı barədə bütün informasiyaya baxıldıqdan sonra onun akkreditləşdirilməsi haqqında qərar qəbul edilir.

Akkreditləşdirilmiş laboratoriya AZS sisteminin Dövlət Reyestrinə daxil edilir və ona akkreditləşmə attestatı verilir. Akkreditləşmənin müddəti Sertifikatlaşdırma üzrə Milli orqan tərəfindən müəyyən edilir və 5 ildən çox olmur [6].

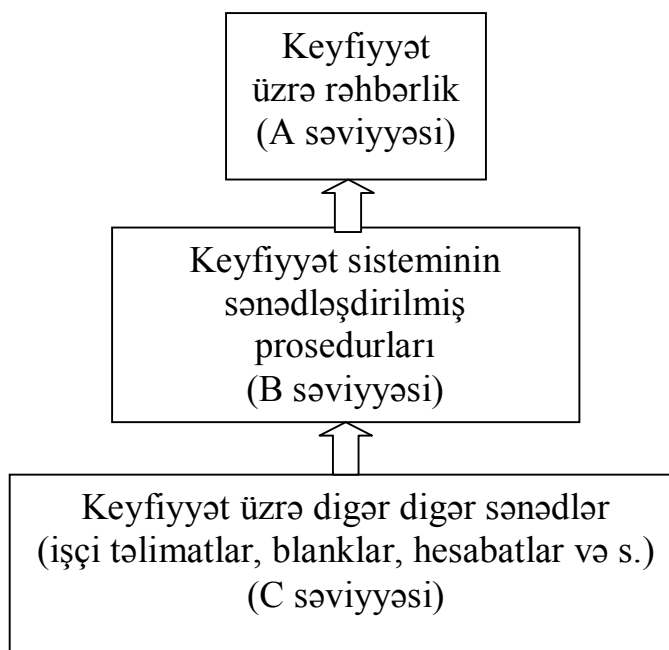
Akkreditləşdirilmiş laboratoriyanın əsas vəzifəsi ona təhkim olunmuş məhsulların sınağını və ya attestatda verilmiş sınaq növlərini aparmaqdır. Bu laboratoriya həmçinin ona təhkim olunmuş məhsulların sınaq metodlarının və vasitələrinin təkmilləşdirilməsini, sınaqların proqram və metodikasının tərtib olunmasını həyata keçirir.

Akkreditləşdirilmiş laboratoriyanın fəaliyyətinə müfəttiş nəzarətini Sertifikatlaşdırma üzrə Milli orqan və ya onun vəkili etdiyi oxşar məhsulların sertifikatlaşdırılması üzrə orqan yerinə yetirir. Sınaqlar qeyri-obyektiv və şübhəli aparıldıqda, akkreditləşdirilmiş laboratoriyanın tələblərinə riayət olunmadıqda və yaxud akkreditləşmənin fəaliyyətinin vaxtından əvvəl dayandırılması barədə akkreditləşdirilmiş laboratoriyanın özünün müstəqil qərarı olduğu hallarda laboratoriyanın akkreditləşməsi ləğv olunur.

#### **4. Sınaq laboratoriyasının “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin strukturuna normativ tələblər**

Sınaq laboratoriyasında keyfiyyətin təmin edilməsi sisteminin olmasını təsdiq edən əsas sənəd «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədidir. Bu sənədin işlənilib hazırlanması üzrə tövsiyələr ISO 10013 beynəlxalq standartında şərh olunur.

Keyfiyyət sisteminin sənədlərinin tipik ierarxiya səviyyələri şəkildə verilmişdir [10].



Keyfiyyət sisteminin sənədlərinin tipik ierarxiyası

Qeyd etmək lazımdır ki, keyfiyyət sistemi elementlərinin fəaliyyət mexanizmi sınaq laboratoriyasının sənədlərində öz əksini tapmalıdır. Keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə sənədlər şərti olaraq üç səviyyədə formalaşırlar.

Sənədlərin məzmunu belədir:

*A səviyyəsi:* keyfiyyət sahəsində siyasətə, məqsədlərə və tətbiq edilən standartla uyğun olaraq keyfiyyət sistemin təsviri.

*B səviyyəsi:* ayrı-ayrı bölmələrin keyfiyyət sistemi elementlərinin tətbiqi üçün zəruri olan fəaliyyətini təsvir edir.

*C səviyyəsi:* geniş işçi sənədlərindən ibarətdir.

«Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədi keyfiyyət sahəsində siyasət, sifarişçilərin tələblərinin uçuğu, qanunverici normaların yerinə yetirilməsi kimi spesifik materiallarla zingirlənir. «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» məcburi xarakter daşıyan sənəddir. Bu sənəd sınaq laboratoriyasında sifarişçilər, idarələr, sığorta və bank strukturları, akkreditləşdirmə üzrə orqanlar və digər orqan və laboratoriyalar tərəfindən keyfiyyət sisteminin tanınmasının əsasını təşkil edir.



“Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədi keyfiyyət sistemi üçün vacib bütün elementləri əhatə etməlidir. Müəyyən hallarda keyfiyyət sisteminin bəzi sənədləşdirilmiş prosedurları və həmin rəhbərliyin bölmələri identik ola bilər.

“Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədi təşkilatlarda aşağıdakı məqsədlər üçün işlənilib hazırlana və tətbiq oluna bilər:

- keyfiyyət sahəsində siyasətin, prosedurların və tələblərin şərhini;
- səmərəli keyfiyyət sisteminin şərhini və tətbiqini;
- təcrübədə əldə edilən daha təkmil keyfiyyət sisteminin təminatı və keyfiyyətin təmin olunması üzrə fəaliyyətin asanlaşdırılması;
- keyfiyyət sisteminin yoxlanışını həyata keçirmək üçün sənədləşdirilən əsasların təminatı;
- keyfiyyət sisteminin fasiləsiz fəaliyyətinin təminatı və şərait dəyişdikdə onun tələblərinin realizasiyası;
- keyfiyyət sistemində tələbləri və onun uyğunluğunu qiymətləndirmək üçün metodları işləyib hazırlamaqla məşğul olan personalın hazırlanması;
- ISO9000 seriyalı beynəlxalq standartlara uyğunluğu nümayiş etdirmək üçün;
- keyfiyyət sisteminin konkret hallarda keyfiyyətə tələblərə uyğunluğunu nümayiş etdirmək üçün.

Keyfiyyət sahəsində siyasət təşkilatın təşkilatın yuxarı rəhbərlik tərəfindən rəsmi formalaşdırılmış əsas istiqamətləri və məqsədləridir [3].

«Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sınaq aparən təşkilatlar üçün vacib sənəddir. Ona görə də bu sənəddə aşağıdakılar öz əksini tapmalıdır:

- təklif olunan xidmətlərin şərhini;
- laboratoriyanın inzibati və təşkilati strukturu;
- keyfiyyət sahəsində siyasət;
- keyfiyyət sistemi elementlərinin müddəalarının realizə edilmə mexanizminin şərhini;
- akkreditləşdirmə tələblərinin yerinə yetirilməsi.

«Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədinin strukturuna və formatına məcburi tələblər mövcud deyildir. Lakin, bu sənəd keyfiyyətin təmin edilməsi sahəsində təşkilatın məqsədini, imkanlarını dəqiq və tam əks etdirməlidir.

Əgər sınaq laboratoriyası sertifikatlaşdırma üzrə orqanla vahid sertifikatlaşdırma mərkəzində olarsa, onda «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədi onlar üçün ümumi sənəd kimi hazırlanır. Əgər orqan və laboratoriya müstəqil işləyirlərsə və müstəqil akkreditləşdirilərsə, onda onlar özlərinin «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədinə malik olur.

Baxmayaraq ki, “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik”-in strukturu və forması birqiymətli müəyyənləşdirilməmişdir, o, təşkilatın keyfiyyət sahəsində siyasətini, məqsədlərini və əsas sənədləşdirilmiş prosedurlarını dəqiq, kifayət qədər dolğun və qısa şəkildə şərh etməlidir.

«Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədi ola bilər:

- keyfiyyət sisteminin sənədləşdirilmiş prosedurlarının qruplaşdırılması və ya bölüşdürülməsi;
- konkret imkanlar və ya tətbiqlər üçün sənədləşdirilmiş prosedurlar seriyası;
- bir sənəddən və ya sənədləşmə səviyyəsindən daha çox tərkibə malik məcmuə;
- əlavələri də olmaqla ümumi əsasları ifadə edən sənəd;
- ayrıca bir sənəd.

“Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin hazırlanması prosesi səlahiyyətli orqan və ya ayrıca funksional bölmə tərəfindən həyata keçirilməlidir. Mövcud sənədlərdən istifadə və ya müvafiq istinadlar “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin işlənilmə müddətini qısaldı bilər.

Səriştəli orqan lazım gəldikdə aşağıdakı işləri yerinə yetirə bilər:

- keyfiyyət sisteminin məqsədlərini və sənədləşdirilmiş prosedurlarını müəyyənləşdirmək;
- konkret keyfiyyət sistemi üçün hansı elementlərin tətbiq olunacağını müəyyənləşdirmək;

- müxtəlif üsullardan istifadə etməklə (məsələn, anketləşdirmə, müsahibə) mövcud keyfiyyət sistemi haqqında məlumatlar əldə etmək;
- əlavə informasiya mənbəyi kimi müxtəlif bölmələrdən sənədlər əldə etmək;
- nəzərdən keçirilən rəhbərliyin forma və strukturunu müəyyən etmək;
- seçilmiş forma və struktura uyğun mövcud sənədləri təsnifatlaşdırmaq;
- “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin layihəsini başa çatdırmaq üçün təşkilat çərçivəsində əlverişli istənilən metoddan istifadə etmək.

“Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin həcmnin böyüməsinə yol verməmək üçün qüvvədə olan standartlara və keyfiyyət üzrə rəhbərlikdən istifadə edənlər üçün məlum olan sənədlərə istinadlar olunmalıdır. Səlahiyyətli orqan “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik”in dəqiqliyinə, dolğunluğuna, həmin sənədin məzmununa və tamlığına məsuliyyət daşıyır.

“Keyfiyyət üzrə rəhbərlik”-in nəşrindən əvvəl dəqiqliyi, yararlığı və müvafiq strukturu təmin etmək üçün o, məsul şəxslər tərəfindən təhlil olunmalıdır. Nəzərdə tutulan istifadəçilər sənədi qiymətləndirmək və onun tətbiqi üzrə rəy vermək imkanına malik olmalıdırlar. Yeni “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin buraxılışı onun tətbiqi üzrə məsul olan inzibati struktur bölməsində təsdiq edilməlidir.

Rəsmən qəbul edilmiş “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin tam həcmdə və ya hissə-hissə yayılması metodu istifadəçilərin həmin sənədi əldə etməsinə tam zəmanəti təmin etməlidir. Məsələn, istifadəçilər üçün nüsxələrin seriya nömrələnməsi buna xidmət edə bilər. Təşkilatın rəhbərliyi həmin sənədin məzmunu ilə fərdi tanışolmanı təmin etməlidir.

Sənədin nəşri və dəyişikliklərin idarə olunması rəhbərlik sənədinin məzmununun kifayət qədər sanksiyalaşdırılmasına zəmanətdir. Rəsmən bəyənilmiş məzmun asan identifikasiya olunmalıdır. Dəyişikliklərin edilməsi prosesini fiziki olaraq asanlaşdırmaq üçün müxtəlif metodlardan istifadə edilə bilər. Rəhbərlik sənədinin aktuallığına zəmanət üçün hər bir istifadəçinin dəyişiklikləri vaxtında almasını və onu sənədə daxil etməsini təmin edən metod olmalıdır.

Bir qayda olaraq “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik”-ə aşağıdakılar daxil edilməlidir [10]:

- adi, təyinatı və tətbiq sahəsi;
- mündəricat;
- rəhbərliyin özü haqqında və təşkilat haqqında məlumatları əks etdirən giriş hissə;
- keyfiyyət sahəsində təşkilatın siyasəti və məqsədləri;
- təşkilati strukturun, məsuliyyətlərin və səlahiyyətlərin şərh;
- keyfiyyət sistemi elementlərinin təsviri;
- əgər lazım olarsa, “Təyidlər” bölməsi;
- əgər lazım olarsa, əlavə informasiyalardan ibarət əlavə.

İstifadəçilərin tələblərindən asılı olaraq sənədin məzmununun quruluş qaydası dəyişdirilə bilər.

Qeyd olunduğu kimi «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədi ilə asan işləmək üçün orada «Təyidlər» bölməsi verilir. Bu bölmədə keyfiyyətin təmin edilməsi üçün məsul şəxs, keyfiyyətin təmin edilmə sistemi, nümunəvi maddələr, işçi təlimat, texniki rəhbər, laboratoriyanın rəhbəri və s. kimi anlayışların açıqlanmaları verilir.

Sınaqların keyfiyyətinin təmin edilməsinə görə rəhbərliyin məsuliyyətini izah edən zaman göstərilir ki, sınaq laboratoriyasının rəhbəri xidmətin keyfiyyətinin təmin edilməsinə görə tam məsuliyyəti öz üzərinə götürür. Bunun üçün laboratoriyada xüsusi hərəkət proqramı işlənilir və hazırlanır və keyfiyyətin təmin edilməsinə məsul şəxs təyin edilir.

«Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədində adətən, «Laboratoriyanın strukturu və təşkili» bölməsi verilir ki, orada da firma haqqında bütün zəruri məlumatlar öz əksini tapır. Bu məlumatlara hüquqi forma, təsisçilər, nizamnamə vəsaiti, yerləşdiyi yer, fəaliyyətə başlaması haqqında informasiyalar aiddir. Burada həmçinin laboratoriyanın həyata keçirdiyi sınaqların növləri və məhsulların siyahısı verilir. Struktur sxemi şəklində laboratoriyanın təşkili, rəhbərliyin tərkibi, vəzifə bölgüsü göstərilir. Bunlara əlavə olaraq keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə laboratoriya üçün spesifik məsələlər sadalanır və keyfiyyət üçün məsul şəxs göstərilir.

Auditlərə həsr edilmiş bölmədə sınaq laboratoriyasında göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin daxili audit sisteminin olması haqqında informasiya verilir. Bu bölmə adətən, aşağıdakıları özündə birləşdirir:

- auditin təyini və vəzifəsi;
- auditlərin planlaşdırılmasına və həyata keçirilməsinə məsul şəxs (adətən keyfiyyətə görə məsul şəxs);
- keyfiyyət sisteminin auditləri zamanı aparılan əsas tədbirlərin siyahısı və dövrülüyü;
- audit üzrə hesabatların tərtib edilməsinə qoyulan tələblər;
- auditlərin yekunlarına görə hansı ölçünün götürül-məsi haqqında məlumatlar.

Laboratoriyanın məsul şəxsi tərəfindən auditlərin idarə edilməsinə tələblər.

«Personal» bölməsində işçilərə tutduqları vəzifədən asılı olaraq qoyulan tələblərin geniş şərh verilir. Burada ümumi və əsas ixtisas təhsili, əlavə peşə hazırlığı, elmi və praktiki konfranslarda çıxışların və dərc edilmiş əsərlərin olması nəzərə alınır. İşçilərin, ələlxüsus yeni qəbul edilmiş və rəhbər vəzifə tutanların ixtisaslarının artırılmasına xüsusi fikir verilir. Bölmədə personalın işə qəbul edildiyi zaman təqdim etdiyi sənədlərin siyahısı verilir, həmçinin göstərilir ki, hər bir əməkdaş məhsulun sınağının gedişində alınan informasiyanın məxviliyi haqqında rəhbərliklə bağlanmış xüsusi sazişə malikdir. Bir çox sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədinin bu bölməsində bütün əməkdaşların tutduqları vəzifələri göstərməklə bütöv siyahısı verilir.

«Təhlükəsizliyin təmin edilməsi» bölməsində əməyin mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası məsələlərinə laboratoriyada ciddi fikir verildiyi göstərilir.

«Ölçmə və sınaq avadanlıqları» bölməsi aşağıdakılardan ibarət ola bilər:

1. Laboratoriyada ölçmə, sınaq və nəzarət vasitələri ilə ümumi rəftar qaydaları.
2. Avadanlıqların qeydiyyatı və uçotu qaydası.
3. Avadanlıqların inventar siyahısı.
4. Ölçmə vasitələrinin kalibrlənməsi və sınaq avadanlığının attestasiyası üçün işçi etalonlarla rəftar qaydası (əgər bu iş növləri laboratoriyada aparılırsa).

5. Ayrı-ayrı sınaq növləri üçün laboratoriyaya məxsus olmayan avadanlıqdan istifadə edilməsi.

6. Nasaz ölçmə və sınaq vasitələri ilə rəftar qaydası.

7. Yeni avadanlığın alınma qaydası.

Sınaq metodikaları ilə işləməyə həsr edilmiş bölmə «Sınaq və təhlil metodları» adlanır. Burada tipli və xüsusi sınaq metodikalarının tətbiqi qaydası və onların aktualaşdırılması göstərilir. Bu bölmədə laboratoriyada tətbiq edilən metodikaların siyahısı verilə bilər və yaxud əlavələrə və ya normativ sənədlərə istinad edilə bilər.

«Statistik metodlardan istifadə etmə» bölməsində göstərilir ki, sınaq laboratoriyası öz işində keyfiyyət göstəricilərinin statistik analizini geniş tətbiq edir. Bu zaman xüsusi blanklardan (nəzarət kartalarından) istifadə edilir.

«Sınaqlar üçün müqavilə» bölməsində laboratoriyada sınaqları aparan zaman nəzərdə tutulan tədbirlər göstərilir. Sifarişçi ilə onun məhsulunun sınağının aparılması haqqında müqavilə bağlanan zaman laboratoriya lazımi sınaq və ya analiz metodunu seçməyi, material sərfinə və istehsalat gücünə tələbatı təyin etməyi öz üzərinə götürür. Müqaviləyə uyğun olaraq laboratoriya sınaqların gedişi prosesində nəzarəti, sınaqların nəticələrinin keyfiyyətli işlənməsini, zəruri hallarda laboratoriyalararası müqayisələri təmin edir. Bütün sınaq prosesi sınaq laboratoriyasında qəbul edilmiş qaydalarla sənədləşdirilir və sifarişçi tərəfindən analiz edilə bilər.

«Nümunələrin götürülməsi» bölməsi məhsulun nümunələrinin sınaq üçün seçilib götürülməsi qaydalarını müəyyən edir. Bütün maraqlı tərəflərə xəbər verilir ki, laboratoriya bütün zəruri metodlara və vasitələrə, həmçinin məsul personala malikdir. Ayrıca işçi təlimat şəklində təqdim edilən nümunələrin seçilmə qaydası onların qablaşdırma, nişanlanma, daşınma və saxlanma qaydalarını nəzərdə tutur.

Keyfiyyət sistemi elementlərindən biri olan identifikatlaşdırma «Nümunələrin və kimyəvi reaktivlərin idarə olunması» bölməsində göstərilir. Bu bölmədə nümunələrin sınaq laboratoriyasında vahid üsulla nişanlanma qaydası müfəssəl izah edilir. Nümunənin identifikatlaşdırma nömrəsinə sınaq bölməsi, nümunənin götürüldüyü və analiz edildiyi il, sıra nömrəsi haqqında məlumatlar daxildir. Bu bölmə nümunələrin

qəbulundan başlamış nəticələrin sifarişçiyə verilməsinə qədər olan müddətdə laboratoriyada onların hərəkət qaydasını nəzərdə tutur.

«Sənədlərlə rəftar qaydaları» bölməsində qeyd edilir ki, laboratoriyada daxili və xarici normativ sənədlərin, işçi təlimatların, sınaq protokollarının uçotu, qeydiyyatı, arxivləşdirilməsi, yeniləşdirilməsi üçün məsul şəxs təyin edilir. Beləliklə, laboratoriyada sənədlərin idarə edilməsi sisteminin olduğu göstərilir.

«Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədində sınaq protokollarının forma və məzmununa tələblər xüsusi yer tutur [2].

Laboratoriyada hökmən korrektəedici tədbirlərin aparılması sistemi işlənilib hazırlanmalıdır. Sənədin «Korrektəedici tədbirlər» bölməsində göstərilir ki, bu sınaq laboratoriyasında keyfiyyət sisteminin daxili və xarici auditləri zamanı aşkar edilmiş uyğunsuzluqlar təsdiq olunmuş işçi təlimatlar üzrə aradan qaldırılır.

«Şikayətlərin baxılması» bölməsi müştərilərdən daxil olan şikayətlərin baxılma qaydasının şərhindən ibarətdir.

«Subpodaratçılar» bölməsində qeyd edilir ki, zəruri hallarda sınaq laboratoriyası sınaqların aparılması üzrə işlərin bir hissəsini qoyulmuş qaydada texniki səriştəliliyə və qeyri-asılılığa akkreditləşdirilmiş digər laboratoriyaya verə bilər. Bu fəaliyyət sınağın sifarişçisi ilə razılaşdırılır.

Təhlükəli maddələrlə işləyən sınaq laboratoriyalarının «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədində «Tullantıların utilləşdirilməsi» bölməsi ola bilər. Burada göstərilir ki, sınaqdan sonra məhv olunmalı kimyəvi reaktivlər, həmçinin məhsulun nümunələri müəyyən saxlanma müddətindən sonra qüvvədə olan normativ sənədlərə uyğun olaraq utilləşdirilirlər. Bu fəaliyyət müvafiq işçi təlimatlarla və sənədləşdirmə ilə təsdiq olunur.

«Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədinin axırınıcı bölməsi «Sənədlərin arxivinin aparılması» laboratoriyada sənədlərlə rəftar qaydasından ibarətdir. Bu bölmədə saxlanma, qeydiyyat, istifadə və dəyişikliklər etmə qaydaları verilir. Bunun üçün xüsusi əməkdaş təyin edilir.

Bu sənədə aşağıdakı əlavələr nəzərdə tutulur: keyfiyyət üzrə məsul şəxsin professional tərcümeyi-halı; keyfiyyətin təmin edilməsi sahəsində əsas işçi

təlimatların siyahısı; sınaqların gedişində əməkdaşların istifadə etdikləri formulyarların, sınaq protokolunun, nümunələrin seçilib götürülməsi, laboratoriyada saxlanılan kimyəvi reaktivlərin uçotu protkolunun nümunələri.

«Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədinin xüsusi bölmələrində sınaq laboratoriyasının hər bir bölməsinin fəaliyyət sahəsi, onların strukturu, personalı, avadanlıqları və akkreditləşdirilməsi haqqında məlumatlar verilir, akkreditləşdirmə attestatının nüsxələri əlavə edilir.

## **5. Akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasının funksiyalarının təhlili**

Akkreditləşdirilmiş laboratoriyanın əsas vəzifəsi ona təhkim olunmuş məhsulların sınağının aparılmasıdır. Bu laboratoriya həmçinin attestatda verilmiş sınaq növlərini də aparır. Akkreditləşdirilmiş laboratoriyanın əsas təhkim olunmuş məhsulların sınağının proqram və metodikalarını tərtib edir, həmçinin sınaq metodlarının və vasitələrinin təkmilləşdirilməsində iştirak edir.

Akkreditləşdirilmiş laboratoriyanın vəzifələri aşağıdakılardır:

- mövcud sənədlə müəyyən olunmuş akkreditləşmə tələblərinin uyğunluğunu həmişə saxlamaq;
- yalnız akkreditləşmə sahəsinə daxil olan sınaqların akkreditləşdirilməsi haqqında sifariş vermək;
- sınaqların nəticələrinin tələb olunan dəqiqliyini, obyektivliyini və düzgünlüyünü təmin etmək;
- təhlükəsizlik tələbləri üzrə sertifikatlaşdırma məqsədilə sınaqlara ancaq istehsalçının sertifikatlaşdırılan məhsulunun tipini təmsil edən dəqiq eyniləşdirilmiş nümunələri qəbul etmək;
- sınaq avadanlıqlarının və ölçü vasitələrinin vəziyyətinə, vaxtında yoxlanmasına və attestasiyadan keçməsinə, onların texniki qulluğuna və təmirinə nəzarət etmək;



- sınaqların mənfi nəticələri barədə sertifikatlaşdırma üzrə orqanları, Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsini və müvafiq ərazi orqanını xəbərdar etmək;

- akkreditləşdirməyə sifariş ilə əlaqədar görülən işlərin (iştirak etmə, qiymətləndirmə, müfəttiş nəzarəti və s. xidmətlərin) xərclərini ödəmək.

RS-004-93 «AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi. Sınaq laboratoriyalarına tələblər və onların akkreditləşdirilmə qaydaları» rəhbəredici normativ sənədi akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyasının Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinə münasibətdə vəzifələrini də müəyyən edir. Belə laboratoriya tələblərə uyğunluğunun yoxlanmasını və sınaqlar üzrə aparılan işləri müşahidə etmək üçün müvafiq binalara daxil olmanı təmin etməli, laboratoriyadaxili sınaqların keyfiyyətinin təminatı sisteminin yaxud sınaqların keçirilməsinin keyfiyyətinin yoxlanmasının nəticələri ilə tanış olmağa şərait yaratmalıdır. O, həmçinin laboratoriyanın və ümumilikdə Milli sertifikatlaşdırma sisteminin beynəlxalq miqyasda tanınması üçün görülən işlərdə iştirak etməlidir.

Akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyası özünün texniki səlahiyyətliliyini yoxlayan zaman nəzarət sınaqları keçirməli, lazım gəldikdə sifarişçi ilə razılaşdırma əsasında məhsulun nümunələrini müqayisə sınaqları aparmaq üçün həm də digər laboratoriyalara təqdim etməlidir. O, sınaqların nəticələrinin xətasına, obyektivliyinə və həqiqiliyinə yaxud akkreditləşmə zamanı laboratoriyanın tanınmış fəaliyyət sahəsinə təsir göstərəcək statusunda, strukturunda, texniki təchizatında, standartlarda və digər normativ sənədlərdə dəyişikliklər barədə Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsini xəbərdar etməlidir, sınaq protokollarını təqdim etməlidir.

Akkreditləşdirmə attestatının qüvvədə olma müddəti qurtardıqdan sonra akkreditləşdirilmiş laboratoriya əvvəlki hüquqlarından istifadə etməməlidir.

Sınaq laboratoriyası öz fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinə hesabat təqdim edir.

Bu laboratoriya sifarişçilərə sınaqları müşahidə etmək imkanı verir. Sınaqlar təyin olunmuş vaxtda keçirilir.

Əgər sınağın həcmi böyükdürsə, və ya sınaq xüsusi texniki şərait tələb edirsə, onda sifarişçinin razılığı ilə sınaqların bir hissəsi başqa akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyasında keçirilir.

Sınaq üçün qəbul edilmiş nümunələrin sınaqdan sonra geri qaytarılması, istifadə olunması və silinməsi qaydaları sifarişçi ilə razılaşdırılır.

Laboratoriya sınaqların nəticələri barədə informasiyanın məxviliyini təmin edir.

Sınaq laboratoriyası öz rəhbərinin şəxsində laboratoriyaya təhkim olunmuş funksiyaların və vəzifələrin yerinə yetirilməsinə, məhsulun sınaqlarının vaxtında, tam və düzgün keçirilməsinə, sınaqların nəticələrinin obyektivliyinə və həqiqiliyinə, akkreditləşdirməyə sifarişin vaxtında verilməsinə məsuliyyət daşıyır.

Akkreditləşdirilmiş laboratoriya aşağıdakı hüquqlara malikdir [6]:

1. Reklam materiallarında və müxtəlif sənədlərdə, o cümlədən sınaqların nəticələrini ifadə edən sənədlərdə akkreditləşdiyini göstərmək.
2. Akkreditləşmə sahəsinə uyğun olaraq, konkret sınaqların keçirilməsi üçün başqa akkreditləşdirilmiş laboratoriyalarla subpodratlı müqavilələr bağlamaq. Digər laboratoriyalarla subpodratlı müqavilələr bağlanarkən nəzərə alınmalıdır ki, başqa akkreditləşdirilmiş laboratoriyaya verilən sınaq işlərinin həcmi ümumi işlərin həcmindən 25%-dən çox olmamalıdır. Laboratoriyanın akkreditləşdirilməsi zamanı subpodratla gördüyü işlərin həcminə limit təyin oluna bilər. Sınaqların nəticələri göstərilmiş sənədlərdə subpodratlı tərəfindən alınmış nəticələr dəqiq ifadə olunmalıdır. Sifarişçi laboratoriya subpodratçı tərəfindən akkreditləşmə sahəsində yerinə yetirilmiş bütün işlər üçün tam hüquqi məsuliyyət daşıyır.
3. Bu laboratoriya ilə eyni istiqamətdə işləyən digər laboratoriyalavrla informasiya mübadtləsində iştirak etmək.
4. Sınağın aparılması vaxtı alınmış parametrlərin və göstəricilərin qiymətləri barədə tam məlumatı, həmçinin sınağı keçirilmiş məhsulun NTS-lərin

tələblərinə və ya kontaktların şərtlərinə uyğunluğu barədə nəticələri əks etdirən sınaq protokolunun formasını təyin etmək.

5. Akkreditləşmə üzrə orqanın bir ay əvvəldən yazılı xəbərdarlığı şərti ilə akkreditləşdirməni ləğv etmək.
6. Təhkim olunmuş nomenklatur məhsulun istehsalın attestasiyasında və həmin məhsulun keyfiyyətinə nəzarətdə iştirak etmək.
7. Uyğunluq şəhadətnaməsinin (sertifikatının) ləğv edilməsi və ya fəaliyyətinin dayandırılması barədə təklif irəli sürmək.
8. Keyfiyyət idarəetmə sisteminin elementlərini işləyib hazırlamaq və bu sistemin sertifikatlaşdırılmasında iştirak etmək.

Laboratoriyanın təşkilati strukturu standartların və digər normativ sənədlərin tələblərinə uyğun olaraq hər bir əməkdaş üçün onun səlahiyyətləri daxilində konkret fəaliyyət sahəsini təmin etməlidir [9].

Laboratoriyanın rəhbəri ümumi rəhbərliyi həyata keçirir və onun fəaliyyət siyasətini formalaşdırır. Keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə məsul şəxs laboratoriyanın «Keyfiyyət üzrə rəhbərlik» sənədini işləyib hazırlayır və onun müddəalarının yerinə yetirilməsinə nəzarət edir. Rəhbərin sınaqlar üzrə müavini sınaqların aparılması ilə bağlı bütün texniki məsələlərin yerinə yetirilməsi üçün məsuliyyət daşıyır. Katiblik kərgüzarlıq funksiyalarını yerinə yetirir, sınaq üçün daxil olmuş sifarişlərin qəbulunu və qeydiyyatını, işçi sənədlərin arxivləşdirilməsini və s. həyata keçirir. Sınaqlar üzrə qrupların mütəxəssisləri bilavasitə məhsulların sınaqlarını aparır və bu sınaqların protokollarını tərtib edirlər.

## **6. Akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasının idarəetmə sistemi elementlərinə tələblərin təhlili**

Akkreditasiyaya iddia edən laboratoriyanın idarəetmə sistemi bütün sahələrdə: əsas ərazidə, kənar sahələrdə, həmçinin müvəqqəti məntəqələrində yerinə yetirilən işləri əhatə etməlidir. Əgər laboratoriya sınaqlardan fərqli fəaliyyət göstərən təşkilatın tərkibindədirsə, potensial münaqişələrin həllinin obyektivliyi üçün təşkilatın sınaq üzrə laboratoriyasının fəaliyyətində iştirak edən və ya həmin fəaliyyətə

təsiri olan rəhbər personalın vəzifələri dəqiq təyin olunmalıdır. Laboratoriya daha böyük təşkilatın tərkibində olarsa, o halda təşkilati tədbirlər elə olmalıdır ki, istehsalat, maliyyələşdirmə, marketing, satış xidmətləri və s. kimi maraqları ziddiyyətdə olan bölmələr laboratoriyanın normal fəaliyyətinə mənfi təsir göstərməsin. Laboratoriya üçüncü tərəf laboratoriyası kimi tanınmasını istəyirsə, onda o öz qərəzsizliyi, özünün və əməkdaşlarının texniki mülahizələrinə təsir edə bilən hər hansı bir maliyyə, kommersiya və ya başqa təzyiqlərə məruz qalmadıqlarını nümayiş etdirməyi bacarmalıdır. Üçüncü tərəf sınaq laboratoriyası onun sınaq aparma fəaliyyəti ilə bağlı müstəqilliyinə və mülahizəbrinin düzgünlüyünə inamı təhlükə altına sala bilən fəaliyyətlə məşğul olmamalıdır.

Akkreditləşməyə iddia edən sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyasının idarəçilik fəaliyyətində aşağıdakı tələblər ödənməlidir [8]:

- digər vəzifələrindən asılı olmayaraq, idarəetmə sisteminin tətbiqi, saxlanması və yaxşılaşdırılması, idarəetmə sistemindən və ya sınaqların yerinə yetirilməsi prosedurlarından kənara çıxmaların aşkar edilməsi, həmçinin belə kənara çıxmaların qarşısının alınması və ya minimuma endirilməsinə yönəlmiş fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi üçün səlahiyyətləri və resursları olan rəhbər və texniki personala malik olmalıdır;

- rəhbərliyin və personalın yerinə yetirdiyi işlərin keyfiyyətinə mənfi təsir göstərə bilən, istənilən yolverilməz daxili və xarici kommersiya, maliyyə və ya digər təzyiqlərdən və təsirlərdən azadlığını təmin edən tədbirlər görməlidir;

- nəticələrin elektron formada saxlanmasını və ötürülməsinin mühafizəsi prosedurları da daxil olmaqla, sifarişçilərini məlumatlarının və mülkiyyət hüquqlarının məxfiliyini təmin edən, siyasəti və prosedurları müəyyən etməlidir;

- səlahiyyətliliyinə, mülahizələrinin qərəzsizliyinə və düzgünlüyünə inamı azalda bilən fəaliyyətə cəlb olunmasının qarşısını ala biləcək siyasət və prosedurları müəyyən etməlidir;

- özünün təşkilatı və idarəetmə strukturunu, yuxarı təşkilatda yerini, həmçinin keyfiyyəti idarəetmə sistemi, texniki əməliyyatlar və yardımçı xidmətlər arasındakı qarşılıqlı əlaqələri müəyyən etməlidir;

- sınaqların keyfiyyətinə təsir edən işlərin idarə edilməsi, yerinə yetirilməsi və ya yoxlanılması ilə məşğul olan personalın məsuliyyətini, səlahiyyətlərini və qarşılıqlı əlaqələrini təyin etməlidir;

- hər bir sınağın məqsədi, metodikaları və prosedurları, həmçinin sınağın nəticələrinin qiymətləndirilməsi ilə tanış olan mütəxəssislər tərəfindən, sınağı keçirən personal üzərində nəzarət olunmasını təmin etməlidir;

- laboratoriyanın işinin tələb olunan keyfiyyətini təmin etmək üçün, texniki fəaliyyətə və zəruri olan resursların təqdim edilməsinə görə ümumi məsuliyyət daşıyan texniki rəhbərliyə malik olmalıdır;

- laboratoriyada digər funksiya və vəzifələrindən asılı olmayaraq, keyfiyyəti idarəetmə sisteminin tətbiqinə məsul olan və daimi fəaliyyət göstərməsini təmin edən səlahiyyətlərə malik olan bir əməkdaş keyfiyyət üzrə menecer (necə adlanması əhəmiyyətli deyil) təyin edilməlidir;

- laboratoriyada idarəetmə strukturu elə qurulmalıdır ki, keyfiyyət üzrə menecerin siyasət və ya resurslar üzrə qərar qəbul edən yüksək səviyyəli rəhbərliyə birbaşa çıxışı təmin olunsun;

- personal tərəfindən öz fəaliyyətinin əhəmiyyətini və vacibliyini, idarəetmə sisteminin məqsədlərinə nail olmasına töhfəsinin dərk edilməsini təmin etməlidir.

Akkreditləşməyə iddia edən sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyasının rəhbərliyi təşkilatda müvafiq informasiya mübadiləsi proseslərinin, o cümlədən idarəetmə sisteminin səmərəliliyi məsələləri üzrə proseslərin işlənilməsini təmin etməlidir.

Laboratoriya öz fəaliyyət sahəsinə uyğun olaraq, idarəetmə sistemini işləyib hazırlamalı, tətbiq etməli və işlək vəziyyətdə saxlamalıdır. Laboratoriya sınaq nəticələrinin keyfiyyətini təmin etmək üçün zəruri olan həcmdə öz siyasətini, sistemlərini, proqramlarını, prosedurlarını və təlimatlarını sənədlərlə rəsmiləşdirməlidir. Sistemin sənədləri müvafiq personalın nəzərinə çatdırılmalı, başa düşülən, əldəolunan olmalı və onlar tərəfindən yerinə yetirilməlidir.

Məlumdur ki, keyfiyyət sahəsində siyasət keyfiyyətin idarə edilməsinin mühüm tərkib hissəsidir. Keyfiyyətin idarə edilməsində bu sənədin xüsusi rolu vardır. O da

yüksək menecerlər qrupunun keyfiyyət sahəsində siyasətin aparılmasına görə məsuliyyəti öz üzərinə götürməsi zərurəti ilə əlaqədardır.

Keyfiyyət sahəsində siyasəti formalaşdırılarkən ona qoyulan ümumi tələblər nəzərə alınmalıdır: rəhbərlik tərəfindən o, yazılı şəkildə müəyyənləşdirilməli və birinci rəhbər tərəfindən imzalanmalıdır; digər istiqamətlərdəki fəaliyyət ilə uzlaşdırılmalıdır; rəhbərlik keyfiyyət sahəsində siyasətin kollektivin hər bir üzvü tərəfindən başa düşülməsini təmin etməli və bu siyasəti həyata keçirməlidir; bu siyasət elə formalaşdırılmalıdır ki, fəaliyyətin hər bir sahəsinin keyfiyyətinə, kollektivinin hər bir üzvünə təsir etsin. Keyfiyyət sahəsində siyasəti ifadə edən sənəd qısa, sadə, asan başa düşülən, yadda qalan olmalı, hər bir işçinin əməyinin keyfiyyətinə qoyulan tələbləri əks etdirməlidir.

Mahiyyət etibarını ilə məhsulun keyfiyyəti sahəsində o siyasət məqbul sayıla bilər ki, bir sıra suallara müsbət cavab versin: o qısadır mı, kollektivin hər bir üzvünə aiddirmi; burada işin keyfiyyətinə standartlar (tələblər) müəyyənləşdirilmişdir mi; keyfiyyətin bütün cəhətləri əhatə olunmuşdur mu; keyfiyyət sahəsində siyasət müəssisənin birinci şəxsi tərəfindən imzalanmışdır mı.

Keyfiyyət sahəsində siyasətə dair bəyannamə daxil olmaqla, idarəetmə sisteminin keyfiyyətə aid siyasət və məqsədləri keyfiyyət üzrə rəhbərlik sənədində müəyyən edilməlidir.

Sınaq laboratoriyasında ümumi məqsədlər, keyfiyyət sahəsində siyasət haqqında bəyannamədə müəyyən edilir. Qeyd olunduğu kimi keyfiyyət sahəsində siyasət haqqında bəyannamə ali rəhbərlik adından buraxılır. Akkreditasiyaya iddia edən sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyası üçün həmin bəyannamə ən azı aşağıdakıları özündə əks etdirir:

- laboratoriya rəhbərliyinin, sifarişçilərə xidmət göstərən zaman təsbit edilmiş peşəkar təcrübəyə riayət etmək, sınaqların yüksək keyfiyyətini saxlamaq haqqında öhdəliyi;
- laboratoriya tərəfindən həyata keçirilən xidmətlərin səviyyəsi haqqında rəhbərliyin bəyannaməsi;
- idarəetmə sisteminin keyfiyyətə aid olan məsələləri;

- sınaq keçirilməsində iştirak edən bütün laboratoriya personalına keyfiyyət üzrə sənədlərlə tanış olmaq və öz fəaliyyətində müəyyən edilmiş siyasətə və prosedurlara əməl etmək haqqında tələbi;

- laboratoriya rəhbərliyinin, müvafiq standartlara uyğun olaraq fəaliyyət göstərmək və idarəetmə sisteminin səmərəliliyini daima yaxşılaşdırmaq öhdəliyi.

Keyfiyyət sahəsində siyasət haqqında bəyannamə həmişə sifarişçinin müəyyən edilmiş metodlarına və tələblərinə uyğun olaraq sınaq keçirməli olması haqqındakı müddəanı özünə daxil etməlidir. Əgər laboratoriya daha böyük təşkilatın bir hissəsidirsə, onda keyfiyyət sahəsində siyasətin bəzi elementləri digər sənədlərdə də əks ola bilər. Rəhbərlik idarəetmə sisteminin tətbiqi, inkişafı və onun daim yaxşılaşdırılması üzrə öz öhdəliklərini təsdiq etməlidir [8].

Rəhbərlik, sifarişçinin tələblərinin qane edilməsinin, həmçinin qanuni və məcburi tələblərin yerinə yetirilməsinin vacibliyini təşkilatın nəzərinə çatdırmalıdır. Keyfiyyət üzrə rəhbərlik, texniki prosedurlar daxil olmaqla, köməkçi prosedurları da özünə daxil etməli və ya onlara istinad etməlidir. Burada keyfiyyəti idarəetmə sistemində istifadə olunan sənədlərin strukturunun təsviri olmalıdır. Rəhbərlik edən texniki personalın və keyfiyyət üzrə menecerin funksiyaları və məsuliyyətləri, müvafiq standartlara uyğunluğun təmin edilməsinə görə onların məsuliyyətləri də daxil olmaqla, Keyfiyyət üzrə rəhbərlikdə müəyyənləşdirilməlidir. Rəhbərlik həmçinin idarəetmə sistemində planlaşdırmanın və dəyişiklərin həyata keçirilməsi zamanı idarəetmə sisteminin tamlığını və bütövlüyünü də təmin etməlidir.

ISO/IEC 17025-2005 beynəlxalq standartı akkreditasiyaya iddia edən sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyasında sənədlərin idarə edilməsinə tələblər müəyyən etmişdir. Həmin standarta görə laboratoriya, idarəetmə sisteminin bir hissəsi olan rəqlamentlərin, standartların, başqa normativ sənədlərin, sınaq metodikalarının, cizgilərin, proqram təminatının, texniki şərtlərin, təlimatların və rəhbərliklərin idarə olunmasını təmin edən prosedurları işləyib hazırlamalı və saxlamalıdır. Onlar müxtəlif daşıyıcılar üzərində, kağız və ya elektron-rəqəmsal, analoqlu, şəkil və ya mətn formasında təqdim oluna bilərlər.

İdarəetmə sisteminin bir hissəsi olan sənədləri istifadə üçün laboratoriyanın personalına verməzdən əvvəl, onlar bunun üçün səlahiyyətli mütəxəssis tərəfindən yoxlanılmalı və təsdiq edilməlidir. Etibarsız, köhnəlmiş sənədlərin istifadəsinin qarşısını almaq məqsədi ilə laboratoriyada idarəetmə sistemində sənədlərin cari təhlilinin, statusunun və paylanması konkret nəticələri daxil olan, asan əldə oluna bilən “Baş siyahı” və ya ona ekvivalent sənədlərə nəzarət prosedurunun hazırlanması nəzərdə tutulmuşdur. Həmin prosedur aşağıdakılara zəmanət verməlidir:

- müvafiq sənədlərin rəsmi nəşri, laboratoriyanın effektiv fəaliyyəti üçün vacib olan, əsas əməliyyatların həyata keçirildiyi bütün sahələrdə asan əldə olunan;
- onların daimi yararlılığını və qoyulan tələblərə uyğunluğunu təmin etmək məqsədi ilə sənədlər dövrü olaraq təhlil edilir və zərurət olduqda yenidən baxılır;
- etibarsız və köhnəlmiş sənədlər dərhal bütün buraxılış və ya istifadə yerlərindən götürülür, onlardan istifadənin qarşısı alınır;
- hüquqi və ya məlumat məqsədlərilə saxlanılan köhnəlmiş sənədlər müvafiq qaydada nişanlanır.

Laboratoriya tərəfindən işlənmiş idarəetmə sisteminin sənədləri eyniləşdirilmə qabiliyyətinə malik olmalıdır. Bunun üçün həmin eyniləşdirmənin elementlərinə sənədin nəşr tarixi, dəyişiklik sayı, səhifə nömrəsi, səhifələrin ümumi sayı və ya sənədin sonunu bildirən qeyd, sənədi nəşr etmiş təşkilat haqqında məlumat daxil olunur.

Əgər başqa şəxslər xüsusi olaraq təyin edilməyiblərsə, sənədlərdəki dəyişikliklərin ilkin təhlilini aparan xidmət tərəfindən baxılmalı və təsdiq olunmalıdır. Təyin olunmuş əməkdaşlar təhlil və təsdiq üzrə onların işlərinin əsasını təşkil edən müvafiq ilkin məlumatdan maneəsiz əldə edə bilməlidir. Əgər praktiki olaraq mümkündürsə, dəyişdirilmiş və ya yeni mətn sənəddə və ya uyğun əlavələrdə öz əksini tapmalıdır. Əgər laboratoriyanın sənədləri idarəetmə sistemi, sənədlərdə növbəti dəyişikliklər edilənə qədər əlyazma ilə dəyişiklik etməyə icazə verirsə, onda belə dəyişikliklərin edilməsi üçün prosedurlar və səlahiyyətlər müəyyən olunmalıdır. Dəyişikliklər dəqiq qeyd olunmalı, imzalanmalı və tarix qoyulmalıdır. Yenidən baxılmış sənəd praktiki imkan olan kimi rəsmi olaraq təkrar nəşr olunmalıdır.



Kompyüter sistemlərində saxlanılan sənədlərdə dəyişiklərin daxil edilməsinin və idarə olunmasının təsviri üçün də prosedurlar təyin edilməlidir.

## **7. Akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasında sifarişçilərə xidmətin təşkilinə və işlərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına tələblərin təhlili**

Akkreditasiyaya iddia edən sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyası sorğuların, podrat və müqavilələrə sifarişlərin təhlili prosedurlarını təyin edir və saxlayır. Bu zaman aşağıdakılar diqqət mərkəzində saxlanmalıdır: istifadə olunan metodlar daxil olmaqla, tələblər adekvat olaraq təyin edilmiş və sənədləşdirilmişdir; laboratoriya tələblərin yerinə yetirməsi üçün imkanlara və mənbələrə malikdir; sifarişçilərin tələblərini qane edə bilən, müvafiq sınaq metodu seçilmişdir. Sorğular, podrat və müqavilələrə sifarişlər arasındakı ziddiyyətlər, hər hansı bir işin başlanmasına qədər aradan qaldırılmalıdır. Hər bir müqavilə, hər iki tərəf (laboratoriya və sifarişçi) arasında razılaşdırılır.

Müqavilələrə sifariş təhlil olunarkən maliyyə, hüquqi aspektlər və təqvim planı nəzərə alınır, bu zaman daxili sifarişçilər üçün müqavilələrə sifarişlərin təhlili prosedurları sadələşdirilə bilər. Belə təhlillər laboratoriyanın zəruri olan material, insan və məlumal mənbələrinə, laboratoriyanın personalının sınaq keçirilməsi üçün lazımi bacarıq və təcrübəyə malik olmasını müəyyənləşdirməyə imkan verir. Təhlil, ölçmələrin qeyri-müəyyənliyinin, aşkar olunma hədlərinin, etibarlılıq intervallarının və s. təyin edilməsi məqsədilə, həmçinin bundan əvvəlki laboratoriyalararası müqayisəli sınaqlarda və ya ixtisas yoxlamalarında iştirakın nəticələrini, sınağın nəticəsi və ya ölçülərinin qiyməti məlum olan maddə və nümunələrdən istifadə etməklə, ilkin sınaq proqramlarının həyata keçirilməsini nəzərə ala bilər.

Laboratoriyada sorğuların, podrat və müqavilələrə sifarişlərin təhlilinin qeydiyyatı aparılır, müqavilənin yerinə yetirilməsi müddətində, sifarişçi ilə onun tələblərinə və ya işin nəticələrinə aid müvafiq danışıqlar haqqında qeydiyyatlar saxlanılır. Qeyd olunmalıdır ki, təhlillər həmçinin laboratoriyanın subpodrat üzrə yerinə yetirdiyi bütün işləri özündə əks etməlidir. Sifarişçi, müqavilədən bütün

kənaraçıxmalar barəsində məlumatlandırılır. Əgər iş başlandıqdan sonra müqaviləyə dəyişiklik etməyə ehtiyac yaranarsa, onda müqavilənin həmin təhlil prosesi təkrar olunur, hər bir dəyişiklik aidiyyəti olan bütün personala çatdırılır.

Müqaviləyə uyğun olaraq sınaq laboratoriyaları sınaqları müstəqil aparmalıdır. Lakin müstəsna hallarda sınaq laboratoriyası sınaqların müəyyən hissəsini subpodarat əsasında digər analoji laboratoriyaya verə bilər. Əgər laboratoriya ehtimal olunmayan səbəblərdən (məsələn, işlə həddindən artıq yüklənmə, əlavə ekspertizaya zərurət və ya müvəqqəti iş qabiliyyətsizliyi) və ya daimi əsasda (məsələn, daimi subpodrat şərtlərində, nümayəndəlik və güzəştlər haqqında razılaşmalar), onda bu iş səriştəli subpodratçıya verilə bilər. Bu zaman sınaq laboratoriyası əmin olmalıdır ki, subpodarat əsasında işləyən laboratoriya sınaq laboratoriyalarının səriştəliliyinə qoyulan tələblərə cavab verir. Sınaq laboratoriyası sınaqların bir hissəsinin digər laboratoriyada aparılması haqqında sifarişçiyə xəbər verməlidir. Subpodarat əsasında sınaq aparən laboratoriya sifarişçi tərəfindən bəyənilməlidir. Sınaq laboratoriyası subpodaratla işləyən laboratoriyanın səriştəliliyini və qoyulmuş tələblərə uyğunluğunu təsdiq edən sənədləri qeydiyyatdan keçirir və saxlayır, həmçinin subpodarat əsasında yerinə yetirilmiş bütün işlərin qeydiyyatını aparır. Laboratoriya, subpodratçının sifarişçi və ya tənzimləyici orqan tərəfindən seçildiyi hallar istisna olunmaqla, subpodratçının yerinə yetirdiyi işlərə görə sifarişçi qarşısında məsuliyyət daşıyır.

Laboratoriyada sınaqların keyfiyyətinə təsir edən, zəruri xidmət və ehtiyatların seçilməsi, əldə edilməsi üzrə siyasət və prosedurlar olmalıdır. Laboratoriyada həmçinin sınaq keçirilməsi zamanı sərf olunan reaktiv və materialların əldə edilməsi, alınması və saxlanması üzrə prosedurlar da olmalıdır. Laboratoriyada idarəetmə sistemi elə qurulmalıdır ki, sınaq keçirilməsinin keyfiyyətinə təsir edən alınmış ehtiyatların, reaktivlərin və sərf edilən materialların verilən həmin sınaq metodikaları ilə təyin olunmuş tələblərə və ya standart tələblərə uyğunluğunun yoxlanılmasına, yaxud hər hansı bir yolla qiymətləndirilməsinə gədər qorunub saxlanması təmin edilə bilsin. Bu istifadə olunan xidmət və ehtiyatlar təyin edilmiş tələblərə uyğun

olmalıdır. Uyğunluğun yoxlanılması məqsədi ilə apanlan işlər haqqında qeydlər laboratoriyada saxlanılır.

Laboratoriyanın işinin nəticələrinin keyfiyyətinə təsir edən, satın alınan hər bir məhsul vahidinin (partiyasının) və ya xidmətin tədarük sənədləri bu məhsulu və ya xidməti xarakterizə edən məlumatları özündə əks etdirməlidir. İstifadəyə buraxılana gədər bu məhsulun və ya xidmətin tədarük sənədləri təhlil edilir. Tədarük sənədləri tipi, sinifi, keyfiyyəti, dəqiq eyniləşdirməni, spesifikasiyasını, cizgiləri, texniki nəzarət üçün təlimatı, sınağın nəticələrinin təsdiqi də daxil olmaqla digər texniki məlumatları, tələb olunan keyfiyyət və idarəetmə sisteminin standartlarını özündə əks etdirə bilər. Laboratoriya sınaqların keyfiyyətinə təsir edən sərf edilən materialların, ehtiyatların və xidmətlərin tədarükçülərini qiymətləndirir, bu qiymətləndirmə barədə qeydləri və təsdiq edilmiş tədarükçülərin siyahısını özündə saxlayır.

Laboratoriya digər sifarişçilərlə münasibətdə məxfiliyi təmin etmək şərti ilə yerinə yetirdiyi işlə əlaqədar sifarişçinin sorğularının dəqiqləşdirilməsi və laboratoriyanın fəaliyyətinə nəzarət məsələlərində, sifarişçilərlə və ya onların nümayəndələri ilə sıx əməkdaşlıq etməlidir. Belə əməkdaşlıq: sifarişçiyə və ya onun nümayəndəsinə, onun üçün keçirilən sınaqları müşahidə etmək məqsədi ilə, imkan daxilində laboratoriyanın müvafiq sahələrinə daxil olmanı təmin etməklə; sifarişçiyə yoxlama məqsədi ilə lazımi sınaqları keçmiş nümunələrin hazırlanması, qablaşdırılması və göndərilməsi ilə həyata keçirilə bilər [8].

Göstərmək lazımdır ki, hal-hazırda sifarişçilər səmərəli məlumat mübadiləsinə, texniki məsələlər üzrə rəhbər göstərişlərə, məsləhətlərə, həmçinin nəticələrə əsaslanan mülahizələrə və şərtlərə böyük əhəmiyyət verirlər. Odur ki, xüsusilə uzunmüddətli müqavilələrdə bütün iş ərzində sifarişçi ilə əlaqə saxlanmalı, sınaq apararı zaman, laboratoriya bütün gecikmələr və ya əhəmiyyətli kənarçıxmalar barədə sifarişçini xəbərdar etməlidir.

Laboratoriyalarla sifarişçilər arasında əks əlaqənin olması xüsusilə əhəmiyyətlidir, çünki belə əks əlaqə sınaq işlərinin təkmilləşdirilməsi, idarəetmə sisteminin və sifarişçilərə xidmətin yaxşılaşdırılması üçün əlverişli vasitədir. Əks əlaqəyə sifarişçi məmnunluğunun öyrənilməsi və onlarla birlikdə sınaqların

nəticələrinə baxılması misal ola bilər. Akkreditasiyaya iddia edən sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyasında sifarişçilərin və ya başqa tərəflərin şikayətlərinin tənzimlənməsi üzrə siyasət və prosedurlar nəzərdə tutulur, laboratoriya tərəfindən bütün şikayətlər üzrə görülmüş təhlillər, araşdırmalar və həmçinin təshihedici fəaliyyətlər barədə yazılar saxlanılır.

Sınaqların hər hansı bir aspekti və ya bu işin nəticələri onun özünün metodlarına və ya sifarişçi ilə razılaşdırılmış tələblərə uyğun olmadığı hallarda laboratoriya müraciət edə biləcəyi siyasət və prosedura malik olmalıdır. Bu siyasət və prosedurlar təminat verir ki:

- uyğun olmayan işlərin idarə olunması üzrə vəzifələr və səlahiyyətlər müəyyən edilib və əgər uyğun olmayan işlər aşkarlanmışdırsa, müvafiq tədbirlər təyin olunmuş (işin və lazım olduqda sınaq protokollarının verilməsinin dayandırılması da daxil olmaqla) və yerinə yetirilmişdir;

- uyğun olmayan işin əhəmiyyətliliyinin qiymətləndirilməsi aparılmışdır;
- uyğun olmayan işə yubandırmadan düzəldici tədbirlər görülmüş;
- lazım gəldikdə sifarişçi xəbərdar olunub və iş dayandırılıb;
- işə yenidən başlamaq (iş davam etdirmək) üçün icazəyə cavabdehlik müəyyən olunub.

İdarəetmə sisteminə, sınaq keçirilməsinə aid uyğun olmayan işlərin və problemin aşkar edilməsi, idarəetmə sistemi və texniki əməliyyatlar çərçivəsində müxtəlif sahələrdə baş verə bilər. Bunlara misal ola bilər sifarişçilərin şikayəti, keyfiyyətin idarə edilməsi, ölçmə vasitələrinin kalibrlənməsi, sərf edilən materialların yoxlanması, personala nəzarət və ya onun idarə olunması, sınaq protokollarının yoxlanması, rəhbərlik tərəfindən təhlil, həmçinin daxili və xarici yoxlamalar. Əgər qiymətləndirmələrin nəticələri, uyğun olmayan işlərin təkrarlana biləcəyini göstərsə və ya laboratoriyanın fəaliyyətinin onun öz siyasət və prosedurlarına uyğun olmasına şübhə varsa, onda dərhal düzəldici fəaliyyətə aid edilən prosedurlar yerinə yetirilməlidir.

Laboratoriya özünün keyfiyyət sisteminin səmərəliliyini daima yaxşılaşdırmaq üçün keyfiyyət sahəsində siyasətdən, məqsədlərin müəyyənləşdirilməsindən,

yoxlamaların (auditin) nəticələrini, məlumatların təhlilini, düzəldici və qabaqlayıcı fəaliyyətləri və rəhbərlik tərəfindən təhlilləri istifadə edə bilər.

İdarəetmə sistemi və ya texniki əməliyyatlarla nəzərdə tutulmuş prosedurlardan və ya siyasətdən kənara çıxmalar və uyğun olmayan işlər aşkar edilərsə, laboratoriya düzəldici fəaliyyətləri yerinə yetirmək üçün siyasət və proseduru işləyib hazırlayır və müvafiq səlahiyyətləri təyin edir. Laboratoriyanın idarəetmə sistemində və ya texniki əməliyyatlarında problemlər müxtəlif yollarla, məsələn uyğun olmayan işlərə nəzarət, daxili və ya xarici yoxlamalar, rəhbərlik tərəfindən təhlillər zamanı, sifarişçi ilə əks əlaqə və ya personalın müşahidələrinin köməyi ilə müəyyən edilə bilər.

Düzəldici fəaliyyətin proseduru, problemin əsas səbəblərinin müəyyən edilməsindən başlayır. Səbəblərin təhlili düzəldici fəaliyyətin prosedurunda əsas və bəzən ən mürəkkəb anıdır. Bir çox hallarda əsas səbəb aydın olmur və ona görə də problemin bütün mümkün səbəblərinin əsaslı təhlili tələb olunur. Onların sırasına sifarişçinin tələbləri, nümunələr, nümunələrin spesifikasiyası, metodlar və prosedurlar, personalın ixtisası və hazırlığı, sərf edilən materiallar və ya avadanlıq və onun kalibrlənməsi daxil ola bilər.

Problemin aradan qaldırılması və onun təkrarlanmasının qarşısının alınması üçün laboratoriya daha münasib fəaliyyəti seçməli və yerinə yetirməlidir. Düzəldici fəaliyyət problemin təhlükəliliyinə və miqyasına optimal dərəcədə uyğun olmalı, laboratoriya belə fəaliyyətin təhlilindən irəli gələn bütün tələb olunan dəyişiklikləri sənədləşdirməli və yerinə yetirməlidir. O, düzəldici fəaliyyətin səmərəliliyinə əmin olmaq üçün nəticələrə nəzarət etməlidir.

Əgər uyğunsuzluqların və ya kənara çıxmaların aşkar olunması laboratoriyanın öz siyasət və prosedurlarına, laboratoriyaların səlahiyyətliliyinə tələbləri müəyyənləşdirən standartlara uyğunluğa şübhə yaradarsa, laboratoriya mümkün qədər tez, fəaliyyətinin müəyyən sahələrinin auditini təmin etməlidir. Bir çox hallarda belə əlavə auditlər düzəldici fəaliyyətdən sonra onların səmərəliliyini təsdiq etmək məqsədi ilə aparılır. Əlavə auditlərə yalnız ciddi məsələlər və ya iş üçün təhlükə olduqda zərurət yaranır.

Səlahiyyətlərinin rəsmən tanınmasına iddia edən sınaq laboratoriyasında yaxşılaşdırılmaları zəruri edən mənbələr, texniki xüsusiyyətli və ya idarəetmə sistemi ilə bağlı uyğunsuzluqların mümkün mənbələri müəyyən olunur. Əgər qabaqlayıcı fəaliyyət tələb olunarsa, onda oxşar uyğunsuzluqların təkrarlanma ehtimalının aşağı salınması və yaxşılaşdırmanın aparılması imkanlarından istifadə etmək üçün fəaliyyət planı işlənib hazırlanır, tətbiq edilir, həyata keçirilir.

Qabaqlayıcı fəaliyyət problem və ya şikayətlərin eyniləşdirilməsinə reaksiyadan daha çox yaxşılaşdırmalara imkanların axtarışına istiqamətləndirmiş ilkin prosesdir. Qabaqlayıcı fəaliyyət işçi prosedurların təhlili ilə yanaşı məlumatların təhlilini, o cümlədən meyllərin və riskin təhlilini, həmçinin ixtisas yoxlamalarının nəticələrini özündə əks etdirə bilər.

Səlahiyyətlərinin rəsmən tanınmasını iddia edən laboratoriya, keyfiyyət və texniki məsələlər üzrə qeydlərin eyniləşdirilməsi, toplanması, indeksləşdirilməsi, əldə oluna bilməsi, sistemləşdirilməsi, saxlanması, aparılması, dövriyyədən çıxarılması prosedurlarını hazırlayır, aktual vəziyyətdə saxlayır. Keyfiyyət üzrə qeydlər daxili audit haqqında hesabatları, rəhbərlik tərəfindən aparılan təhlillərin nəticələrini və həmçinin düzəldici və qabaqlayıcı fəaliyyətlər haqqında qeydləri özündə əks etdirir. Qeydlər rahat oxunmalı, asan əldə olunmalı və zədələnmələrdən, yararsız hala düşmədən, itmədən mühafizəsi təmin edilən yerlərdə saxlanmalıdır. Qeydlərin saxlanma müddətləri təyin olunur. Qeydlər istənilən daşıyıcılar üzərində, məsələn kağız və ya elektron formada saxlana bilər. Bu zaman qeydlərin təhlükəsizlik və məxfiliyi qorunmalıdır. Laboratoriya, elektron daşıyıcılarda olan qeydlərin qorunmasını və bərpasını, həmçinin icazəsiz əldə olunmasını və ya onlarda dəyişikliklər edilməsinin qarşısını alan prosedurlara malik olmalıdır.

Personal haqqında qeydləri, auditor rəylərini, hər bir sınaq protokolunun sürətləri üzrə qeydləri təyin etmək üçün ilkin müşahidələr haqqında qeydlər, istehsalat qeydləri və kifayət həcmdə məlumatlar laboratoriyada müəyyən olunmuş müddət ərzində saxlanılır. Qeyri-müəyyənliyə təsir edən faktorların imkan daxilində müəyyən edilməsini və ilkin sınaq və ya təkrar sınaq keçirilməsini asanlaşdırmaq üçün hər bir sınaq haqqında qeydlər özündə kifayət qədər məlumatı əks etdirməlidir.

Qeydlər, nümunənin seçilməsinə məsuliyyət daşıyan, hər bir sınaq keçirən və nəticələrə nəzarət edən personal haqqında məlumatları özündə əks etdirməlidir. Bəzi fəaliyyət sahələrində bütün ilkin müşahidələr üzrə qeydlərin saxlanması mümkün və ya məqsədəuyğun olmaya bilər. Texniki qeydlər sınaq aparılmasının nəticəsi olan və təyin olunmuş keyfiyyət göstəricilərinə və ya proseslərin parametrlərinə nail olunduğunu göstərən məlumatları və informasiyaları özündə cəmləşdirir. Texniki qeydlərə formalar, müqavilələr, işçi vərəqləri, işçi kitabları, jumallar, nəzarət vərəqləri, iş qeydləri, nəzarət qrafikləri, daxili və xarici sınaq protokolları, sifarişçilərin qeydləri və əks əlaqələr daxil ola bilər. Müşahidələr, məlumatlar və hesablamalar onların aparıldığı zaman qeydiyyata alınır və konkret məsələ ilə eyniləşdirilir. Əgər qeydlərdə səhvlər aşkar olunarsa, onda hər bir səhvin üstündən xətt çəkilir, yanında düzgün ifadəsi yazılır, ancaq onları pozmaq, qaralamaq və ya ləğv etmək olmaz. Bütün belə dəyişikliklər onu etmiş şəxs tərəfindən imzalanır. Əgər qeydlər elektron formada saxlanılırsa, onda ilkin məlumatların dəyişdirilməsi və ya itməsinə qarşı tədbirlər görülməlidir.

Səlahiyyətlərinin rəsmən tanınmasını iddia edən sınaq laboratoriyası idarəetmə sisteminin tələblərinə və müvafiq standartlara uyğunluğunu təsdiq etmək üçün dövrü və ya əvvəlcədən təyin olunmuş qrafikə və proseduraya uyğun olaraq, öz fəaliyyətinin daxili auditini aparmalıdır. Daxili auditin proqramı sınaq keçirilməsi üzrə fəaliyyət də daxil olmaqla idarəetmə sisteminin bütün elementlərini əhatə etməlidir. Keyfiyyət üzrə menecer, qrafikə və rəhbərliyin tələblərinə uyğun olaraq, auditlərin planlaşdırılmasına və keçirilməsinə cavabdehlik daşıyır. Auditlər imkan daxilində yoxlanılan fəaliyyət sahəsindən asılı olmayan hazırlıqlı və peşəkar personal tərəfindən keçirilməlidir. Daxili auditin keçirilməsinin dövrüliyi bir ildir [8].

Apanılmış auditin nəticəsində fəaliyyətinin səmərəliliyinə, yaxud keçirilmiş sınaqların düzgünlüyünə və ya etibarlılığına şübhə yaranarsa, onda laboratoriya düzəldici fəaliyyəti başlayır və bu barədə sifarişçiləri yazılı formada xəbərdar edir. Audit olmuş fəaliyyət sahəsi, auditin nəticələri və ehtimal olunan düzəldici fəaliyyətlər qeydiyyata alınır. Sonraki auditlər qəbul olunmuş düzəldici fəaliyyətin tətbiqini və effektivliyini təsdiq etməli və qeydiyyata almalıdırlar.

Əvvəlcədən müəyyən olunmuş qrafikə və proseduraya uyğun olaraq laboratoriyanın rəhbərliyi dövrü olaraq laboratoriyanın idarəetmə sisteminin, sınaq keçirilməsi üzrə fəaliyyətinin yararlılığını, effektivliyini və lazımı yaxşılaşdırmaları təmin etmək məqsədi ilə onların təhlilini aparır. Təhlil zamanı aşağıdakılar nəzərə alınır:

- siyasət və prosedurların yararlılığı;
- rəhbərlik və nəzarət edən əməkdaşların hesabatları;
- sonuncu daxili auditin nəticələri;
- qabaqlayıcı və düzəldici fəaliyyətlər;
- kənar orqanlar tərəfindən yerinə yetirilən qiymətləndirmələr;
- laboratoriyalararası müqayisəli sınaqların nəticələri və ya ixtisas yoxlamaları;
- işin həcmnin və növünün dəyişməsi;
- sifarişçilərlə əks əlaqə;
- şikayətlər;
- yaxşılaşdırma üzrə tövsiyələr;
- keyfiyyətin idarə edilməsi üzrə fəaliyyət, mənbələr və personalın hazırlığı

kimi digər faktorlar.

Rəhbərlik tərəfindən təhlil adətən ildə bir dəfə keçirilir. Nəticələr laboratoriyanın planlaşdırma sistemində daxil edilir və növbəti il üçün fəaliyyət planını, məqsəd və vəzifələri özündə əks etdirir. Rəhbərlik tərəfindən təhlil rəhbərliyin müntəzəm olaraq keçirilən iclaslarında baxılan bir-biri ilə sıx əlaqəli məsələləri özündə əks etdirir. Rəhbərlik tərəfindən təhlillərin nəticələri və onlardan irəli gələn tədbirlər qeydiyyatına alınmalıdır. Rəhbərlik bu tədbirlərin müvafiq razılaşdırılmış müddətlərdə yerinə yetirilməsini təmin etməlidir.



## NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

1. Sınaq laboratoriyası digər vəzifələrindən asılı olmayaraq, idarəetmə sisteminin tətbiqi, saxlanması və yaxşılaşdırılması, idarəetmə sistemindən və ya sınaqların yerinə yetirilməsi prosedurlarından kənara çıxmaların aşkar edilməsi, həmçinin belə kənara çıxmaların qarşısının alınması və ya minimuma endirilməsinə yönəlmiş fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi üçün səlahiyyətləri və resursları olan rəhbər və texniki personala malik olmalıdır.

2. Sınaq laboratoriyasında idarəetmə strukturu elə qurulmalıdır ki, keyfiyyət üzrə menecerin siyasət və ya resurslar üzrə qərar qəbul edən yüksək səviyyəli rəhbərliyə birbaşa çıxışı təmin olunsun, personal tərəfindən öz fəaliyyətinin əhəmiyyətini və vacibliyini, idarəetmə sisteminin məqsədlərinə nail olmasına töhfəsinin dərk edilməsini təmin etməlidir.

3. “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sınaq laboratoriyaları üçün vacib sənəddir. Ona görə də bu sənəddə aşağıdakılar öz əksini tapmalıdır: təklif olunan xidmətlərin şərh; laboratoriyanın inzibati və təşkilati strukturu; keyfiyyət sahəsində siyasət; keyfiyyət sistemi elementlərinin müddəalarının realizə edilmə mexanizminin şərh; akkreditləşdirmə tələblərinin yerinə yetirilməsi.

4. “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədi keyfiyyət sahəsində siyasət, sifarişçilərin tələblərinin hesaba alınması, qanunverici normaların yerinə yetirilməsi kimi spesifik materiallarla zənginləşir. “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” məcburi xarakter daşıyan sənəddir. Bu sənəd sınaq laboratoriyasında sifarişçilər, idarələr, sığorta və bank strukturları, akkreditləşdirmə üzrə orqanlar və digər orqan və laboratoriyalar tərəfindən keyfiyyət sisteminin tanınmasının əsasını təşkil edir.

5. “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik”-in strukturu və forması birqismətli müəyyənləşdirilməmişdir, o, təşkilatın keyfiyyət sahəsində siyasətini, məqsədlərini və əsas sənədləşdirilmiş prosedurlarını dəqiq, kifayət qədər dolğun və qısa şəkildə şərh etməlidir. Həmin sənədin həcmimin böyüməsinə yol verməmək üçün qüvvədə olan standartlara və keyfiyyət üzrə rəhbərlikdən istifadə edənlər üçün məlum olan sənədlərə istinadlar olunmalıdır. Səlahiyyətli orqan “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik”in

dəqiqliyinə, dolğunluğuna, həmin sənədin məzmununa və tamlığına məsuliyyət daşıyır.

6. Sınaq laboratoriyasında ümumi məqsədlər, keyfiyyət sahəsində siyasət haqqında bəyannamədə müəyyən edilməlidir. Akkreditləşməyə iddia edən sertifikatlaşdırma üzrə sınaq laboratoriyası üçün həmin bəyannamə sınaqların yüksək keyfiyyətini saxlamaq haqqında öhdəliyi; idarəetmə sisteminin keyfiyyətə aid olan məsələləri; laboratoriya rəhbərliyinin, müvafiq standartlara uyğun olaraq fəaliyyət göstərmək və idarəetmə sisteminin səmərəliliyini daima yaxşılaşdırmaq öhdəliyi əks etdirməlidir.

7. Sınaq laboratoriyası idarəetmə sisteminin bir hissəsi olan rəqlamentlərin, standartların, başqa normativ sənədlərin, sınaq metodikalarının, cizgilərin, proqram təminatının, texniki şərtlərin, təlimatların və rəhbərliklərin idarə olunmasını təmin edən prosedurları işləyib hazırlamalı və saxlamalıdır.

8. Nəzərdə tutulmuş prosedurlardan və ya siyasətdən kənara çıxmalar və uyğun olmayan işlər aşkar edilərsə, laboratoriya düzəldici fəaliyyətləri yerinə yetirmək üçün siyasət və proseduru işləyib hazırlayır və müvafiq səlahiyyətləri təyin edir. Laboratoriyanın idarəetmə sistemində və ya texniki əməliyyatlarında problemlər müxtəlif yollarla, məsələn uyğun olmayan işlərə nəzarət, daxili və ya xarici yoxlamalar, rəhbərlik tərəfindən təhlillər zamanı, sifarişçi ilə əks əlaqə və ya personalın müşahidələrinin köməyi ilə müəyyən edilə bilər.

9. Laboratoriyada idarəetmə sistemi elə qurulmalıdır ki, sınaq keçirilməsinin keyfiyyətinə təsir edən alınmış ehtiyatların, reaktivlərin və sərf edilən materialların verilən həmin sınaq metodikalan ilə təyin olunmuş tələblərə və ya standart tələblərə uyğunluğunun yoxlanılmasında, yaxud hər hansı bir yolla qiymətləndirilməsinə gədər qorunub saxlanması təmin edilə bilsin. Bu istifadə olunan xidmət və ehtiyatlar təyin edilmiş tələblərə uyğun olmalıdır.

## Ə D Ə B İ Y Y A T

1. “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində akkreditasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
2. Məmmədov N.R. Sertifikatlaşdırmanın əsasları: Dərs vəsaiti. - Bakı: Elm, 2001.
3. Ponomaryov S.V., Mişenko S.V., Belobraqin V.Y. Məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsi: Dərs vəsaiti./-rus dilindən tərcümə. Bakı: «İqtisad Universiteti» nəşriyyatı, 2008.
4. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi. Əsas müddəalar, RS–001-93.
5. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi. Oxşar məhsulun sertifikatlaşdırma sistemi, RS-003-93.
6. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi. Sınaq laboratoriyalarına tələblər və onların akkreditləşdirilmə qaydaları, RS-004-93.
7. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi. Sistemin Dövlət Reyestrinin aparılma qaydaları, RS-005-93.
8. ИСО/МЭК 17025:2005 Общие требования к компетентности испытательных и калибровочных лабораторий
9. Сборник стандартов серии EN 45000.- Киев: Изд-во Держстандарт України, 1998.
10. ИСО 10013-95 “Руководящие указания по разработке руководств по качеству“.

## M Ü N D Ə R İ C A T

	Səh.
Giriş.....	4
1. AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin qurulma prinsipləri .....	6
2. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində məhsulların sertifikatlaşdırılmasının təşkili.....	10
3. Akkreditasiyaya iddia edən sınaq laboratoriyalarının fəaliyyətinə qoyulan ümumi tələblər .....	16
4. Sınaq laboratoriyasının “Keyfiyyət üzrə rəhbərlik” sənədinin strukturuna normativ tələblər .....	23
5. Akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasının funksiyalarının təhlili	32
6. Akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasının idarəetmə sistemi elementlərinə tələblərin təhlili.....	35
7. Akkreditasiya olunan sınaq laboratoriyasında sifarişçilərə xidmətin təşkilinə və işlərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına tələblərin təhlili.....	41
Nəticə və təkliflər.....	49
Ədəbiyyat.....	51